

A·MICKEVIČIUS · GRAŽINA · KONRADAS VALENRODAS

M O K I N I O B I B L I O T E K A

ŠVIESA

KAUNAS
1967

ADOMAS MICKEVIČIUS
GRAŽINA
KONRADAS VALENRODAS

ANTRASIS LEIDIMAS

GRAŽINA Vertė Jusf. Marcinkevičius

KONRADAS VALENRODAS Vertė V. Mykolaitis-Putinas

Dailininkas **A. PAKELIŪNAS**

GRAŽINA

LIETUVIŲ SAKMĖ

Naktis artėja, pučia šaltas vėjas,
Laukus užklojo ūkana vėsi.
Pro tirštą miglą žemėn pažiūrėjęs,
Mėnulis vėl paskendo debesy.
Pasaulis buvo tartumei koks rūmas:
Ir kas dangaus — skliautų jo — per aukštumas!
Lyg langas rodės pilnatis šviesi.

Ant Naugarduko kalno seną pili^{*1}
Mėnulis maudo aukso spinduly.
Velėnų pyllimu aukštyn pakilę,
Smėliu šešėliai šliaužia dideli.
Pavargę jie į griovį krinta seną,
Kur tarp žolių gaivus vanduo čiurlena.

Užgeso žiburiai, pily tamsu,
Tiktai ant kuorų *, kol dar neprašvito,
Sargai balsu vis šaukia vienas kitą;
Bet kas gi ten boluoja, iš tiesų,
Kokie ten žmonės skuba pavėlavę?
Šešėliai bėga paskui juos keisti,
Ir bėga greitai, turi būt, ralti;
Antai šarvai, tur būt, apsiginklavę.

Žirgai sužvengia, skamba pasaga,
Trys riteriai prie pylimo sustoja,
Trimitą vienas papučia staiga
Ir tris kartus tą garsą pakartoja.

¹ Žvaigždute pažymėti žodžiai ir posakiai aiškinami knygos gale.

Nuo kuorų jiems atsillepia sargai,
Nakties tyloj užgroja jų ragai.
Deglai prie vartų blankią šviesą skleidžia,
Grandinės žvanga, tiltas nusileidžia *.

Sargai žingeldūs skuba ties anga,
Apžiūrinėja raitelius sustoję.
Pirmasis buvo pilna apranga —
Kryžiuotis tik su ja į mūšį joja —
Ir juodas kryžius drobėj baltoje *,
Ir aukso kryžius kilpoj ant krūtinės,
Trimitas, letis, kardas makštyje,
Prie diržo gi rožančių pakabines.

Pažinę jį iš aprangos naujos,
Lietuviai šnibždas: „Žiūrėk, koks snukis!
Tai vienas iš kryžiuočių šunaujos,
Nuo mūsų kraujo, ašarų nutukęs;
O, jeigu mes čia būtumėm vieni,
Išmaudyčiau tą niekšą vandeny,
Pakiščiau aš po tiltu jį, beširdį.“
Taip šnibždas jie, o riteris juos girdi;
Nors kvallas buvo vokietis visai,
Bet kalbą tą suprato ir jįsai.

„Pily valdovas?“—„Taip, bet naktį vėlią
Pasiuntinių iš svetimos šalies
Priimt valdovas jau nebegalės.
Gal būt, rytoj.“—„Rytoj? Šią valandėlę
Praneškite Liutaurui apie mus,
Tegu greičiau įleidžia į namus;
Paimk šį žiedą, jis pažins iš sykio
Pagal tik jam težinomas žymes,
Iš kur ir kas per žmonės esam mes
Ir ko viešnagėn esame atvykę.“

Aplink tylu, užmigo jau pilsis.
Rudens naktis apglėbus visą žemę;
Tačiau kodėl lig šiol Liutauro menėj *
Maža lempelė mirkčioja dar vis?
Jis šiandien grįžo iš toli. Tai argi
Nenori miego akys jo pavargę?

Nemiega kunigaikštis dar. Tačiau
Nel iš tarnų, nel iš tarybos ponų
Nedrišta nieks prielt prie jo arčiau,
Sudrumst valdovui pollsi malonų.
Nel grasymais, nei prašymais švelniais
Pasiuntiniai į pilį neįeis.
Ir liepta Rimvydą prikelt galiausiai.
Taryboje jisai galva vyriausia,
Draugu vadina kunigaikštis jį,
Ir senis Rimvydas šio vardo vertas;
Ar kelyje, ar žygy, ar pily,—
Liutauro durys jam visur atvertos.

Tamsu valdovo menėje. Tiktai
Maža lempelė rūksta ant jo stalo.
Liutauras vaikšto rūškanas be galo
Ir mintyse paskęsta nelauktai.
Atvykę vokiečiai į Naugarduko pilį,—
Jis klauso Rimvydo ir susimąstęs tyli.
Tai atsidūsta, tai išbąla jis,
Veide matyt didžiulis liūdesys.
Lempelė blankiai apšvietė seklyčią,
Jos dagtį jis įstūmė dar giliau
Ir užgesino lempą pagaliau,
Nesužinosi, tyčia ar netyčia.

Valdovui liūdna ir graudu sykiu,
Matyt, negali jis nusiraminti.
Tačiau nenori, kad iš jo akių
Atspėtų tarnas slaptą pono mintį.
Ir vėl jis tyliai vaikšto tamsoje,
Bet kai prie lango apšviesto priėjo,
Kai į jo veidą mėnuo pažiūrėjo,
Tada raukšles valdovo kakteje
Ir baisų pyktį tarnas pastebėjo.
Ir buvo rūstūs viešpaties veidai,
Sukąstos lūpos, akyse žaibai.

Paskui, nutraukęs sunkią, slogią tylą,
Jis užrakinti paliepia vartus
Ir su vylingu ramumu prabyla,
O kalbą lydi jo šypsnyš kartus:

„Juk pats iš Vilniaus, Rimvydai, sugrižęs,
Nudžiuginai mus Vytauto žinia,
Kad jis mane paaukštint pasiryžęs,
Kad jis į Lydą * perkelia mane,
Kuri, kaip kraittis, žmonai atitekus.
Ar tai teisybė, Rimvydai, ar šnekos?“—
„Teisybė, kunigaikšti.“—„Tai išaik —
Mes dovaną priimsime kaip reik;
Išneškite vėliavas — tegu jos plevėsuoja,
Ir žygio ugnį kurkite pillyje *.
O kur šaukliai? Tegu užtrimituoja
Vidurnaktį miestelio alkštėje.
Ir tenedrišta niekas pavėluoti!
Tegu jie pučia iš visų jėgų,
Pakol karius prikels man iš miegų.
Tegu visi susirenka ginkluoti,
Aštrių strėlių paėmę kiek gana,
Nušveitę aštrų kalavijų plieną;
Tegu kiekvieną išrengia žmona,
Įdėjus maisto vienai žygio dienai.
Kieno arklys ganykloje — parginti,
Su savimi abrako * pasiimti;
Kai saulė, Ščorsų * žemėje pakilus,
Į kapą Mindaugo * pažvelgs šviesi,
Jūs Lydos gatvėj laukite budrūs, tylūs,
Manęs atvykstant laukite visi.“
Ir kunigaikštis savo kalbą baigė.
Atrodė ji kaip visad, paprasta.
Į žygį ruoštis? kur? kodėl taip staigiai?
Kodėl taip rūsčiai suraukta kakta?
O kai kalbėjo, rodėsi, kad žodžiai
Per vienas kitą veržėsi pikti,
Vieni iš jų pro lūpas liejos godžiai,
Kiti širdy paliko netarti.
Kažką bausis tie žodžiai pranašavo,
Mintims jo balsas jau nebetarnavo.

Liutauras baigė; jis, atrodo, laukia,
Kada visiems jo valią pakartos;
Bet Rimvydas vis tyli, nesitraukia,
Atspėti stengias iš naujienos tos,
Ar tik nėra joje sunkių pavojų?
Ir susimąstęs jis ilgai galvoja.

Bet ką daryt? Gerai pažįsta jis
Valdovą savo drašų, kaip ir jauną,
Ne visuomet kitus jis išklauskys,
Į jo mintis retai kas įsibrauna.
O jei ką nors sumano jis slaptai,
Sulaikomas, užsidega piktai.
Bet Rimvydas — valdovo patarėjas,
Kaip didvyris jis liaudy pagarsėjęs,
Ant jo galvos didžiulė gėda kris,
Jei jis klusniai išeis pro šias duris.
Patart ar ne? o gal tylėt iš viso?
Dvejojo senis, pagaliau išdrįso.
„O, kunigaikšti, tik parodyk tu,
Kurion šalin, į kokią nori pusę,
Ir mums užteks pėsčiųjų ir raitų,
Visi kariai kaip mat čionai pribūsią.
Ir Rimvydas žygiuos bendra greta.
Bet, kunigaikšti, reikia skirti žmones,
Kur tiki tau be jokios abejonės,
Nuo vyrų tų, kur žino ši bei tą.
Ir tavo tėvas sprendavo pats vienas.
Bet visados, kol dar ne per vėlu,
Kol makštyse ilsėdavosi plienas,
Jis atsiklausdavo galvų žilų.
Ne kartą jo taryboje sėdėjau,
Kaip ką galvojau, taip tą ir kalbėjau,
Neteisk manęs, jei aš kalbu blogai.
Širdis taip liepia — taip ir kalba senis.
Aš gyvenau, kaip matote, ilgai,
Aš daug karų, nelaimių pragyvenęs.
Todėl gerai matau aš ir nūnai:
Keisti, nauji mums, seniems, šie planai.
Jei iš tikrųjų įsakai, valdove,
Prieš Lydą eiti mūs karių būriams,
Tai užpuolimas šis pavaldiniams
Atneš tik gėdą, o ne karo šlovę,—
Kas grobio prisiplėš iš žemės šios,
O kas vergaus ir grandines nešios.

Gandų grūdai po kraštą sklinda balsiai,
Juos liaudies lūpos gaudys ir sodins,
Iš tų grūdų išaugs nuodingi vaisiai,
Kurie ramybę, šlovę sunaikins,

Pasklis gandai, kad, turto išgėdęs,
Tu į kalmynų žemę plėšti leidies.

Ne taip valdovai elgėsi kadais,
Supylę savo rankom, ne kardais,
Lietuvių sostinei didžiulę kalvą *.
Lenkiu prieš juos aš savo žilą galvą.
Ir jeigu tu nueisi jų keliu,
Tai visuomet padėti tau galiu.
Visiems karliams paskelbsiu šitą žinią,
Vieni iš jų miestely, netoli,
Kiti į kaimą grįžę, į gimtinę,
Žodžiu, visi netrukus bus pily.
O tavo giminės ir artimieji,
Kaip reikalauja papročiai senieji,
Su savo svitomis * atvyks čia tuoj.
O aš galiu išvykti jau rytoj
Arba poryt, sauluteli tik pakilus;
Paruošiu puotai visko, kiek reikės.
Su manimi tarnai eis ir valdilos *,
Mėsos užteks, midus * upe tekės.

Ne tik kad liaudis, ir viršūnės pačios,
Kaip sako, kąsnio vaikosi skanaus.
Minia, valdovo dosnią ranką mačius,
Jam ateity ištikimai tarnaus.
Puotas lietuviai ir žemalčiai darę
Kiekvienąkart, prieš vykdamį į karę."
Pro langą žvelgia, priduria rimtai:
„Rytoj, matyt, pakils audra ir vėjas.
Prie vartų žirgas pririštas, antai,
Ir riteris, į balną atsišliejęs,
O du prie sienos vaikštinėja sau;
Tai vokiečiai — iš visa ko matau.
Ar jiems sunkius pilies vartus atversį,
Ar per tarnus jiems savo žodį tarsį?"
Uždaręs langą, vėl nutyla jis,
Valdovą tiria, žiūri apsiblausęs,
Lyg sužinoť norėtų nė neklausęs:
Ką veikia čia štai tas pasiuntinys?
Supratęs jį, Liutauras aiškint ima:
„Jei reikalų priverčiamas svarbių
Prašau kitų pagalbos, patarimo,

Tai už kitus labiau tave gerbiu,
Brangus man tavo patyrimo menas,
Tu mūšy jaunas, o taryboj senas.

Nemėgau aš, nemėgstu ir nūnai
Slaptų minčių, sumanymų atverti,
Nes visa tai, ką vienas sumanai,
Perdaug anksti išpasakot neverta.
Tegu planai, kada jau juos baigi,
Bus kaip audra, galinga ir staigi;
Todėl trumpai nurodau žygio puse:
Į Žemalčius keliausime, į Rusią.
Negali būt? — bet šitaip bus kalpsyk;
Tau šiandien širdį atveriu, klausyk.
Dėl to liepiu ir žirgus pabalnoti,
Dėl to į žygį vykstam nelauktai,
Kad aš jaučiu, jog Vytauto pulkai
Į Lydą kelią gali man pastoti;
O gal dėl to jis kviečiasi mane,
Kad man rankas apkaltų grandine.

Bet aš su Prūsų ordinu galingu
Sudaręs slaptą sąjungą esu,
Jis duos karių, kurių man šiandien stinga,
O jam — dalis laimėjimų visų.
Pasiuntiniai, sakai, jau pasirodė,
Magistras *, talgi, tesi savo žodį.

Kai tik pakryps sietynas * link rytų,
Išvyksime. Kad laiko tik užtektų.
Atjos ir vokiečių trys tūkstančiai raitų,
Ir kita tiek atvyks pėsčiųjų knechtų *.
Kas per žirgai ir raiteliai kresni!
Magistras man net pasirinkti davė;
Už mūsiškius visi jie stipresni *,
Ligi dantų visi apsiginklavę;
Juk tu žinai, jie grumiasi už du
Ragotinė * arba sunkiu kardu.
O knechtai turi geležies gyvatę *,
Kurį švintu ir suodžiais jie prišers,
Paskui, į priešą ryklę jos atstatę,
Jai kibirkščių į uodegą pažers;

Įpykus spiaus ji dūmus, ugnį baisią,
Aplink švinu įkaltusiu lynos.
Ir Gediminą užmušė kadalse
Gyvatė ši ant kalno Veliuonos *.

Mes pasiruošę; Vytautą ši sykį
Užklupsime iš pasalų pirmi
Ir, nelauktai prie pat Lydos atvykę,
Palmsim ją kardu ir ugnimi."

Nustebęs klauso Rimvydas kalbų šių,
Nelaimę jaučia jo žila galva;
Tikra audra išeis iš šito mūšio,
O ką daryt? galvoj — vien palniava.
Bet reikia savo nuomonę pareikšti.
Ir jis supykęs šaukia: „Kunigaikšti!
Gal duos dievai, neteks man pamatyt,
Kaip brolis brolių rengiasi žudyti!
Kirviu daužiau aš vokiečius per sprandą *,
O šiandien pats aš jų kirvius galandu?
Su jais perši mums sąjungą nūnai;
Bet mes — ugnis, o jie — vanduo. Žinai?

Juk būna taip: kaimynai du įniršę,
Išgriovę vienas kito daug pilių,
Galop, piktybę širdyse pamiršę,
Vadina jie viens kitą bičiuliu;
Lietuviai juk su lenkais susipykę,
Tačiau tarp jų piktybė nebe ta;
Kartu prie skobnių * sėdas jie ne sykį,
Po vienu stogu ilsisi greta,
Drauge kardų aštriųjų eina kalti.
Nors jie ir priešais buvę dideliais,
Bet viens kitam visas skriaudas atleis.
O kaip pakęsti šliaužiojantį žaltį?
Vienok, jei slenkstį peržengia žaltys
Ir jei kaip svečią jį priims lietuvis *,
Ir, kaip dievai įsako, pastatys
Jam šilto pieno iš pilnos milžtuvės,
Tai ir žaltys tuoj šliaužia į rankas,
Iš vieno kaušo geria jie kaip broliai,
Lopšin iššliaužęs, vaiko jis nekąs,
Apsivynios ant kaklo kaip karoliai.

Bet ar kryžiuočių žalčiui būt švelniam?
Jo nepavelks nei dovanos, nei žodžiai;
Ar maža prūšai ir mozūrai jam
Žmonių ir aukso davę ryklei godžiai?
O jis gi šliaužo perkaręs vis vien
Ir mūsų gerkles perkrims vienądien.

Tiktai vienybė mums padėti gali!
Kasmet prieš jį mes pasiunčiam pulkus,
Pilis sugriaunam, nuteriojam šali.
Bet ordinas kaip slibinas baisus:
Kalaviju nukirsi galvą vieną,
Tai vietoj jos bus dešimt kitą dieną!

Visas nukirsim! Skaudžiai apsigaus,
Kas mus sutaikint pasišautų uoliai;
Lietuvoje nėra tokio žmogaus,
Ir kunigaikščiai mūsų, ir prastuoliai
Supras tuojau, kad čia klasta baisi,
Kaip Krimo maro * vengia jų visi;
Tai kas, kad jie galingi, apsikaustę,
Geriau jau mirt, pagalbos neprašyt,
Geriau jau karštą geležį prispausti,
Negu kryžiuočio dešinę laikyt!
Mums graso Vytautas? — Bet ar lig šiolei
Pas vokiečius mes skolinom kardus?
Išraukime kūkalį ir vaidus
Ir dešines paspauskime kaip broliai.
Nepaskandinkime kardų kraujuos,
Teisingai bausmei saugokime juos!

Iš kur ėmei, valdove, tokią mintį,
Kad pinkles ruošia Vytautas šikart?
Jam reikia mūsų sąjungą priminti,
Pasiųsk mane dar kartą susitart.“—
„Verčiau nustotum, Rimvydai, kalbėjęs!
Geral pažįstu Vytautą patsai.
Jo galvoje kasdien kitokis vėjas,
Žinau, kaip žodžio laikosi jisai.
Giliai paslėpęs kardą išgalastą,
Tikėjau: Lydą man žmona atgaus,
O šiandien gi, sumanęs naują klastą,
Jisai telaukia laiko patogaus,

Nes mano vyrai į namus išvyko,
O jis prie Vilniaus su kareiviais tyko
Ir skelbia dar, būk Lydoje kai kas
Galybei mano niekad nepaklusią;
Užtat jis Lydą sau pasilaikąs,
O vietoj jos žadaš man pliką Rusią
Arba variagų pelkes * ir balas,
Nes ten, girdi, gimtoji mūsų žemė,
Į ten jis brolius, giminaičius tremia *,
O Lietuvos jįsai nesidaląs.
Žiūrėk, kaip tvarkos! kelią sau pravales,
Visokiais būdais sieks tikslų savų,
Jis vienas nori būti visagalis,
Nevertina visai kitų galvų.

Gana jau to, kad Vytautas mus smaugia,
Neleisdamas nultipti nuo žirgų,
Prie mūs kaktų kieti šalmai priaugę,
Šarvus gali atplėšti su vargu.
Iš mūsų mūšin jojame kas dieną,
Pasaulį platų apkėlavom mes:
Tai prieš kryžiuotį bandom savo plieną,
Per Tatrus puolam * Lenkijos žemes,
Tai vėl po stepę mes su vėjais skraidom,
Mongolus vejam *, vilkstines išsklaidom!
Jei nuo kardų išlikęs gyvas kas,
Vergų ir turto sau parsigabena,—
Nueina jie į Vytauto rankas,
Iš mūsų vargo jis gražiai gyvena.
Jam šlaurėj šniokščia Baltijos vilnis,
O pietuose — juoda Chazarų jūra *,
Į jo krantus putotos bangos gūra *,
Kiek daug pilių ir miestų valdo jis.
Mačiau ne vieną ordino tvirtovę,
Kiekvienas prūsas bijo, vengia jų,
Bet jom toli lig Vytauto pilių,
Kurios Trakuos ir Vilniuj tebestovil
Yra slėnys prie Kauno netoli *,—
Undinės ten kas vasarą, kas šviesią,
Gėles ir veją žaliąją patiesia,
Atsigrožėt slėniu šiuo negali.
Ar tu tikėsi? pas Kęstučio sūnų *
Pily šviežesnės gėlės ir veja:

Ant jo grindų kilimai gražūs būna,
O sienas dengia aukso lapija.
Kur kas gražiau nei laumės ar dievaitės
Jam viską daro pagrobtos lenkaitės.
Langu stiklai jo rūmų ir namų
Pargabenti iš žemių tolimų.
Prieš saulę jie visom spalvom nušvinta
Tarytum lenkų riterio šarvai.
Taip spindi senis Nemunas dažnai,
Kai spinduliai į nugarą jo krinta.

O ką gi aš gavau už visa tai?
Iš lopšio vos išlipęs, kaip matai,
Ant žirgo aš sėdėdavau per dieną,
Kaip turkas koks kumelių gėriau piena.
Pagálvliu žirgo karčiai buvo man,
O prisiglaudus jie minkšti atrodė,
Kol vėl trimitas šaukdavo balnan;
Vienmečiai gi lazdas tada dar jodė,
Aštrius kardus nudrožę iš skalų,
Nerūpestingi gatvėje triukšmavo
Ir tariamai tarpusavy kariavo
Didžiausiam džiaugsmui motinų žilų.
Tuo tarpu aš jau totorius vaikiausi,
Tikru kardu su lenkais jau kirtaušil
Seniai jau miręs Erdvilas *, tačiau
Mana valda nė sprindžiu nepraplito;
Iš ažuolų šią pilį pastačiau,
O rūmus sau iš raudonųjų plytų;
Tu permesk juos bent kartą akimis:
Kur stiklo rykai *? kurgi karo grobis?
Nėra kilimų čia, gėlėm kalšytos drobės —
Tik samana ir senas židinyš.
Tai kas gi man iš mūsų tų žiaurių?
Juk be šlovės aš nieko neturiul
Bet Vytautas ir šlove mus pranoko *,
Jam vaidila dainuoja žilasai,
Prie skobnių jį išliaupsina, kaip moka,
Lyg būtų antras Mindaugas jisai.
Skambi styga ir rimas visagalis! —
Jam paklusni rūsčioji ateitis;
O kas, dulkėtą antkapį nuvalęs,
Ateityje mūs vardą įskaitys?

Tegu kovoj jis šlovę sau atranda.
 Jam karo grobio nepavydim mes.
 Tiktai tegu dantų jis negalanda
 Prieš mus ir mums priklausančias žemes.
 Ką reiškė jam į sostinę įeiti,
 Karais ramybę, taiką suardyt?
 Ar tai seniai, nuvertęs Algirdaitį *,
 Jis pats į sostą sėdosi valdyt?
 Valdyt jis mėgsta! Trokšta, kad aplinkui
 Lyg kad vaidilos, jo pasiuntiniai,
 Valdytų mus, tvarkydami kaip tinka.
 Gana! Jau laikas, laikas baigt seniai!
 Neleisim jam sėdėt ant mūsų sprando!
 Pakol krūtinėj plaks jauna širdis,
 Pakol ranka dar kardą išgalanda,
 Kol mano žirgas sakalu skraidys,
 Kaip grobis, man iš Krymo parvarytas,—
 Ir tau toks pat padovanotas kitas,—
 O dešimt dar aš pievose ganau,
 Jais paklusnius tarnus apdalinau,—
 Pakol šis žirgas!.. kol šis kalavijas!..“
 Valdovas, pyktį baisųjį nurijęs,
 Nutilo vėl, pašoko nelauktai
 Ir kardą jis sužvangino piktai.
 Kas per žaibai virš jo galvos sušvito?
 Kada žvaigždė nutrūksta danguje,
 Tai lieka ilgas takas paskui ją,
 Taip į grindis Liutauro kardas krito,
 Ir pasipylė kibirkštys. Sykiu
 Pikti žaibai sutvisko iš akių.

Ir vėl tyla, kurti tyla aplinkui.
 Pridūrė jis: „Gana tuščios kalbos,
 O tai, žiūrėk, pusiaunaktis atslinko,
 Antri gaidžiai jau greitai užgiedos;
 Atrodo, viską tau esu pasakęs.
 O aš gulu, tegu pailsi akys,
 Gal atsigaus ir kūnas, ir širdis,
 Be miego aš, tur būt, jau naktys trys.
 Jau debesų sunki skara praskydas —
 Graži diena prasideda nūnai,
 Kęstučio sūnui liks iš mūsų Lydos
 Tiktai grluvėsiai, dūmai, pelenai.“

Pasakęs tai, jis rankomis suplojo;
Tarnai pašokę guolį jam paklojo,
Liutauras gi atsigulė anksčiau,
Kad tik išeitų Rimvydas greičiau.
Tuščia kalba kam pykinti valdovą?
Tegu geriau jis valandą nusunūs,
Ir Rimvydas, kaip tarnas paklusnus,
Šaukliamas įsako trimituoti koval;
Paskui į rūmus grįžta kažkodėl,
Gal tarsiąsis su valdovu jis vėl?
Bet ne, dabar nukreipia savo žingsnį
Jisai į kairį rūmų sparną. Čia
Po kojų tiltas kabantysis linksi,
Ir štai kunigaikštienės seklyčia.

Už kunigaikščio buvo ištekėjus
Lydos kunigaikštytė Gražina,
Tarp Lietuvos gražuolių pagarsėjus
Kaip už visas gražiausia mergina.
Nors buvo ji nebe pirmos jaunystės,
Gyveno jau vidurdienį jinai,
Tačiau bruožai rimties ir moterystės
Jaunam jos veidui tiko dyvina.
Ji rimtumu ir gaivumu patraukia,
Taryt jauti, kad vasara greit bus,
Taryt gėlė, sukrovus žiedą, laukia,
Ar vaisius greit jos iščiose prabus.
Ir kas pralenks šį grožį stebuklingą?
Didžiavos ji viena visoj pily,
Kad nuo Liutauro — milžino galingo —
Ūgiu nė klek neatsiliko ji.
Jei tarp tarnų, dvariškių jiedu dviese
Po savo pilį vaikščiojo šalia,
Atrodė jie kaip topoliai šile,
Viršum visų plačius pečius ištiesę.

Ne tik kad kūnas, veidas jos dallus,
Bet ir širdis į vyro panėšėjo.
Į verpstę ir mergautinius žaislus
Iš tolo ji su panieka veizėjo;
Ir kas tiktai nematė jos raitos —
Į šiurkštų loklo kallį įsimovus,
Su lūšine * ant marmuro kaktos?

Patiko jai medžioklių triukšmas, kovos;
Ant žemaituko susitikę ją *,
Kalmiečiai manė vyrą susitikę,
Jai ir tarnai ne kartą pilyje
Kaip kunigaikščiui lenkės apsirike.
Su vyru ji dalinosi mielai
Džiaugsmais, širdim, ne vien tik savo lova,
Ji liūdesy paguosdavo valdovą,
Jai brangūs buvo vyro reikalai.
Su Gražina protingai pasitarus,
Aiškėjo bylos, sąjungos ir karas,
Ką nuo kitų Liutauras visad slepia,
Nes skyrės ji nuo paprastų žmonių,
Kurios tik džiaugias židiniu namų,
Tuščia galia didžiuojasi, išlepe;
O ji rimtai sau tvarkėsi pily,
Nuo svetimų mintis paslėpti mėgo,
Nieks nežinojo, kokią turi ji
Savajam vyrui įtaką ir jėgą.

Suprato senis Rimvydas gerai,
Iš kur galėtų gauti sau pagalbą.
Kunigaikštienel, taigi, atvirai
Išdėstė visą kunigaikščio kalbą,
Kad karas šis jam negarbę teduos,
O liaudis gi pražūsianti vaiduos.

Stipriai žinia ši pritrenkė Gražiną,
Bet nepalūžta vyriška dvasia;
Minčių valdovės tarnas tenežino;
Ramybė skamba jos tvirtam balse:
„Žmona tikrai blogesnis patarėjas,
Nei kovose užgrūdintas karys;
Liutauras pats nutars, o panorėjęs
Ką tik nutars — tai tą ir padarys.
Jei pagaliau širdis jo subangavo,
Pakilo pykčio viesulas ūmus,
Ir jei žmogus pačioj jaunystėj savo
Labiau už protą garbina jausmus,—
Palikim jį, ir išaiškės jo klaidos,
Širdy blogi sumanymai užges,
Piktus žodžius užumarštis palaidos;
Nelieskim jo, nevalginkim savęs.“

„Atleisk, valdove! Pasakyti reikia,
Jog buvo mūsų pokalbis nūnai
Ne toks, kurį gali užmiršti veikiai;
O šiandieniniai viešpaties planai —
Ne dūmai vien, užgulę mūsų žemę,
Kuriuos rytoj vėjelis išsklaidys;
Ši kibirkštis ir gaisrą pagimdys,
O dūmai tie didžiulį karą lemia!

Pažįstu aš valdovą gan gerai,
Su juo kartu praleidau ir vaikystę,
Bet su manim kalbėt taip atvirai
Jis negalėtų niekad išdrįsti.
Atidėliot negalima ilgai,
Nes jis įsakė, vos pradėjus švisti,
Prie Pereseko kapo * rinkt pulkus;
Naktis šviesi, o kelias nesunkus.“

„Ach, vargas man! Nejaugi ryt iš ryto?
Nejau gandai pasklis Lietuvoje,
Jog vienas brolis puolęs brolių kitą,
Jog kraitį aš atgavus kovoje!
Einu pas jį, bus viskas pasakyta...
Einu dabar, nakties šios tamsoje,
Pakol rasas surinks šviesi aušrinė,
Tikiuos parnešianti tau gerą žinią.“

Jie atsisveikina, kalbų gana,
Vienodą tikslą jie abu turėjo.
Kunigaikštienė tuoj nedelsdama
Į vyro menę slapčiomis nuėjo;
O Rimvydas, iš tolo bežiūrįs,
Ją su viltim koridoriais lydėjo,
Ir pas Liutauro kambario duris
Pro mažą plyšį žiūri, klauso jis;
Bet neilgai prie durų senis laukė:
Išgirsta jis, kaip girkštelia spyna.
„Kas ten?“ — pašokęs kunigaikštis šaukia.
„Tai aš!“ — tamsoj atsako Gražina.
Paskui abu jie pradeda kalbėti,
Nors Rimvydas numano, kaip ir ką,
Tačiau sunku suprasti ir girdėti,
Nes jų žodžius praryja aplinka.

Ir ėmė gyvas pokalbis liepsnotis,
Kaskart smarkiau, kas kartą vis karščiau;
Kalbėjo jį, Liutauras gi rečiau;
Tylėjo jis, bandydamas šypsotis.
Kunigaikštienė klaupias pagaliau;
O kunigaikštis rūškanas pakilo,
Tik nežinia, kokiais tikslais, kodėl —
Priglaust, atstumt? trumpai kažką prabilo,
Paskui tylą, ilga tylą. Ir vėl
Sunki velkė kabarkštelia iš tyko;
Ir nežinia — pavyko, nepavyko,
Į savo menę grįžta ji lėtai,
Palikusi supykintą valdovą!
O šis ir vėl atsigulė į lovą,
Gillu miegu užmigo jis kietai.
Palaukė senis pusvalandį mažą,
Paskui toliau nuėjo. Bet staiga
Pamatė jis kunigaikštienės pažą *,
Kuris kalbėjo vokiečiams kažką.
Ir gaudė Rimvydas kiekvieną žodį;
Kryžiuočiams pažas į vartus parodė.
Kryžiuotis baisiai perpyko, žinia,
Sušuko jis, sėdėdamas balne:
„Jei leistų mano, pasiuntinio, vardas,
Prisiekiu kryžium, komtūro * ženklais,
Už gėdą šią pakiltų keršto kardas,
Ir mes dabar kalbėtume ginklais.
Aš tarp monarchų konsulu * užaugau,
Karaliai, popiežiai mane kaip draugą
Sutikdavo prie vartų; na, o čia:
Po atviru dangum stypsok nakčia
Ir eik šalin, nes pažas lauk išvarol
Aš perspėju, kad mūsų neapgaus,
Už melą šį kunigaikštėlis gaus!
Pašaukti mus prieš Vytautą į karą,
Paskui prieš mus atsukt kalavijus!
Žiūrėsime, kaip Vytautas gins jus!
Tu pasakyk kunigaikštėliui jūsų,
Galiu ir aš tą patį jam ištart
Ir, jei reikės, kartoti dešimtkart,
Nes žodis riterio kaip „Tėve mūsų“
Kartoki jį kaip maldą ištisai.
Žodžius darbais patvirtina jisai.

Jūs gilia duobę kasėt mums ant tako,
Tegu jina! praryja jus, tegu;
Taip Ditrich Halštark * fon Kniprode sako,
Kryžiuočių komtūras! — Ei, ant žirgų!”

Prie vartų jis sulaiko savo žirgą,
Paskui laukais nudunda jie staiga;
Tik kai kada tamsoj šarvai sužvilga,
Tik kai kada sužvanga pasaga,
Tik kai kada girdėt žirgai sužvengia,
Kaskart toliau, kellonė jų ilga,
Juos pagaliau tamsi naktis uždengia.

Kalbėjo Rimvydas jiems iš paskos:
„Laimingai! Ir tegu kryžiuotis žino,
Kad jis netryps žemelės mūs pilkos.
Kaip viskas keičias! Ačiū tau, Gražina!
Ir kaip dabar sąkyti, kad, girdi,
Tau viskas aišku artimo širdy?
Ar tai seniai neleido man prabilti
Ir savo pyktį valdė vos-ne-vos?
Atrodė, jis lyg aras ruošės kilti
Ir pult greičiau ant Vytauto galvos;
Tuo tarpu čia saldus žodelis vienas,
Viena melli merginos šypsena —
Ir krinta jam iš rankų kietas plienas.“
Tur būt, užmiršo senis, ir gana,
Kad Gražina — gražuolė, kokių reta,
Liutauras gi jaunų dar buvo metų.
Kalbėdamas jis pakelia akis,
Gal būt, lange švieselę pamatys;
Tačiau languos tamsa dar viešpatauja,
Geriau jį čia priebuty palauks,
Kol kunigaikštis jo nepasišauks.
Palaukęs kiek, sargų pasitelrauja.
Ir kas čia bus? Parauda jau rytai,
O kunigaikštis miega dar kietai.
„Ir kas gi čia galėjo atsitikti?
Suprastį jį nebeturiu jėgų;
Dar neseniai jis rodė savo pyktį,
Visus karius prikėlė iš miegų
Ir miega pats? Rytai raudonai dažos,
Už miško laukia vokiečiai seniai,

Bet išvyti nuo jų pasiuntiniai?
Išvijęs juos kunigaikštienės pažas!..

Nejau praleidęs būčiau pro ausis
Iš vakarykščio pokalbio bent žodį?
Kiek aš menu, piktai kalbėjo jis,
O Gražina maldavo jo, atrodė?
Nejaugi ji pati sava valia
Tuos kryžiuočius išvyti sugebėjo?
Ar ne per daug jinaį pasitikėjo
Moters kerais, glamonėm, jų galia?
Tiesa, žinau, kad jai drąsos nestinga,
Bet ar nūnai ji ne perdaug ryžtinga?"

Ir čia atėjo galas jo kalbom,
Pamatė jis kunigaikštienės tarną;
Šis merkia jam, jie bėga paskubom
Į Naugarduko rūmų kairį sparną.
Čia Rimvydą sutiko Gražina,
Įleido ir užsisiklendė stūma.

„Mūs reikalai, karšinčiau *, sušlubavo,
Tačiau kol kas turėkime vilties;
Jei ši diena apvyklė mus, apgavo,
Gal rytdiena dosnias rankas išties.
Tiktai kitiems neskelbkim šio dalyko,
Tebus pily, kaip visuomet, ramu.
Pasiuntiniai kol kas atgal išvyko,
Kad kunigaikštis savo sprendimu
Kryžiuočiams tiems kažko nepažadėtų,
Dėl ko vėliau gailėtis pats galėtų.

Tu nebijok Liutauro; pagaliau
Juk jo planų čia niekas ir negriauna:
Galėsime greit sušaukti jam kariauną *,
Jei pyktis tas jį degins ir toliau.
Jau šiandien jis išsirengė į karą,
Nesuprantu, kodėl taip nelauktaį.
Juk neseniai sugrižo jis į dvarą,
Sunkius šarvus nusimetė tiktai,
Pavargusiam iš tolimos kelionės
Reik pailsėt, be jokios abejonės!"

„Tu poilsį, valdove, jam perši?
Kareiviui juk jėgų ilgam užtenka!
Jau per vėlu; jei žengė žingsnį šį,
Tai nebelauks nė pusvalandžio menko;
Papasakok, kaip tu pas jįėjai,
Kaip priėmė jis tavo patarimą?“

Kunigaikštienė pasakoti ima,
Tačiau kažkas ir vėl sutrukdo jai.
Girdėt, atjojo raitelis į kiemą,
Atbėgęs pažas kalba apie tai,
Kad kelyje į Lydą mūs žvalgai
Sučiuopę vokiečių liežuvį * vieną.
Pasakęs šis, kad raitelių būriai
Išvykę jau į vieškelį iš girios,
Kad paskui juos ir knechtai, ir karjai
Ir kad gale vežimai sunkūs irias;
Kai tik rytuos prašvisianti diena,
Jie Naugarduko pilį pult maną.

Te Rimvydas nubėga pas valdovą
Ir teišklauso, ką šis pasakys.
Ar mums pily, ant sienų ruoštis kovai,
Ar gal lauke pažvelgt jiems į akis.
Kol su pabūklais knechtai čia pribūsią,
Patylomis užpult raitų gretas
Žvalgai mums siūlo ir, į pelkių pusę
Nugrūdus juos, apskaldyti kaktas;
Žygiuojančią pėsčiųjų knechtų vorą
Užklupsią mūsų raiteliai vėliau,
Su žemėmis sutrypsią pagaliau
Piktų driežų šią padermę nedorą.
Jau Rimvydas nustebeš, kiek gana,
O dar labiau nustebus Gražina.

„O kur pasiuntiniai?“— ji klausia pažą.
Šis susimąsto valandėlę mažą
Ir klausiamai pažiūri į akis:
„Ką aš girdžiu?— nustebeš klausia jis.—
Antriems gaidžiams šią naktį nuglėdojus,
Liutauro valią perdavei pati,
Kad vokiečiams čia vartai užverti,
Kad jie daugiau nekeltų čia nė kojos!“

„Taip“, — taria ji, išbalusi visa;
Kol sudėlioja sakinį nesklandų,
Ji nuo kitų paslėpti veidą bando;
„Gera! sakai, prisimenu, tiesa...
Ir kaip man buvo iš galvos iškritę!
Skubu — bet ne, žinau jau, kas daryti...“

Kunigaikštienė mąsto tyloje,
Jos galvoje mintis kaip grūdas bręsta,
Kol kas jina! nežinoma, nauja,
Kol kas jina! tik blykstelėjus gęsta,
Liepsnoja vėl, užvaldo visą ją;
Ir štai užgimsta naujas planas veiklai,
Dabar jau jį tik įgyvendint reikia.

„Einu, prikelsiu vyrą iš miegų,
O kariauna tegu už vartų suka;
Tu įsakyk balnoti žemaituką,
Išneški dalį viešpaties šarvų.
Ir nevalia uždelst, atidėlioti!
Kas neklausys — prieš vyrą atsakys.
O Rimvydas te viską sutvarkys.
Neklausinėt iš anksto, nespėlioti,
Į kur, kodėl, kariausime ar ne;
Valdovo gi palaukite kieme.“

Pasakius tai, ji durų linkui žengia.
Ir Rimvydas išbėga paskui ją:
„Kur aš skubu? Kariai jau pasirengę
Ir surikiuoti; viskas tvarkoje.“
Jis atsidūsta, neskuba, sustoja,
Į žemę žiūri, mąsto, o sykiu
Galvodamas, jis nieko negalvoja,
Nes tarp daugybės įvykių tokių
Jo netvarkingos mintys išsidraiko,
Ir protas jų daugiau nebesuvalko.

„Bereik čia laukiu; greitai jau prašvis,
Mįslė pati turės man paaiškėti.
Bet su Liutauru reikia pakalbėti.“
Ir Rimvydas jau žengia pas duris;
Tuo tarpu durys tyliai suvaitoja.
Liutauras vienas eina. Ant pečių

Liepsnoja skraistė purpuru * skaisčiu.
Jis visuomet su ja į karą joja,
Nuleistas buvo antveidis *, beje,
Lengvi šarvai dabino kunigaikštį,
Mažesnį skydą laikė kairėje,
Dešinėje jis nešė kardo raiškį.
Bet elsena valdovo netvirta,
Jis piktas liūdi, kremtasi, atrodo;
Kada kariai praėjo ar svita,
Pasveikint jų žvilgsniu nesusigodo *.
Iš pažo ima lanką ir strėles,
O kardą gi prie dešnio sega šono,
Visi šią klaidą regl iš šalies,
Tačiau nedrįsta perspėt savo poną.

Išsiūtų auksu vėliavų šilka
Jau išskleisti prie vartų suplazdėjo;
Ant žirgo sėdo, jau karių pulkai
Šauksmais, trimitais sveikint jį turėjo;
Tačiau, ranka pamojęs tris sykius,
Jisai tylėt, neklausinėt įsako,
Tuoj pat už tilto svitą, dvarišklius
Pats išveda visai į kitą taką.

O ir jis pats ne vieškeliu plačiu,
Bet dešinėn pavarė žemaituką;
Tarp krūmų ir milžinkapių stačių
Prapuolę, jie į vieškelį vėl suka.
Gilia dauba nujoja jų būrys,
Kaskart labiau platėja dauburys.

Per tankią girią raitėsi upelė.
O buvo ji nuo rūmų tiek toli,
Kad vokiečių pabūklus vos gali
Girdėt pily. Artėdama prie kelio,
Platėjo ji ir veržėsi skubi,
Pakol didžiulio ežero glėby
Pati išnyko; o toliau prie šilo
Prieš jojančių akis kalva iškilo.

Išskleidę ten kariauninkus savus,
Greit kryžiuočius lietuviai pastebėjo,
Jų vėliavas, jų ietis ir šarvus.

Paskui staiga du priešai sujudėjo,
Ir spaudžia jie krūtinę krūtinę,
Tvirtai kryžiuotis laikosi balne.

Taip Paneriuos galingi medžiai linksta,
Kai rudeniop nugelsta lapija,
Kada rasa mėnulio šviesoje
Į perlinius karoliukus sustingsta;
Pakeleivingam ryto tyloje
Vaidenasi, kad miškas tas iš tolo —
Tai sidabrinis, lapai gi krištólo.

Iškėlęs kardą virš galvos piktai,
Valdovas puolė kryžiuočius įniršęs;
Pamatę tai, stebėjosi vadai,
Kodėl staiga jis komanduot užmiršęs,—
Kariai kaip medžiai virsta paskui jį —
Liutauras gi kitų neatsiklausęs:
Jei pats manęs užpulti vidury,
Tai kas tada sparnams mūs vadovausiąs?

Bet Rimvydas — antra visų galva,
Valdovo valią jis iš anksto mato,
Šarvuotus jis rikiuoja ties kalva,
O iš kraštų lankininkus * pastato;
Nuo seno taip kariavo Lietuva.
Užverda vėl sunki, nuožmi kova,
Nakties tyloj paklaikę priešai rėkė:
„Jėzus Marija! — hop, valio, į priekį *!“

Kaskart karščiau, kas kartą vis arčiau.
Nejau naktis ši amžių bėgy dingo,
Kodėl, naktie, tavęs aš nemačiau,
Naktie šauksmų ir pergalių didingų?
Atskirt sunku, kur priešai, kur draugai,
Šalmi ir galvos nuo pečių riedėjo;
Pasagomis sutrypdavo žirgai,
Jei kurio nors kardai pasigallėjo.

Valdovas gi kautynių ugnyje
Tarp vanagų tarytum aras nardo;
Jį iš šarvų pažino šunauja,

Iš skraistės ir aukštai iškelto kardo.
Gal jie būriu įveikti jį valios?
Bet sumušti pasprunka atgalios.

Nejau jėga apleidusi valdovą?
Gal tai valia aukščiausiųjų dievų?
Juk kas iš to, kad veržiasi į kovą,
Tačiau kardu neprakerta šarvų?
Gal kardo jis valdyti nebemoka,
Kad šis dažnai nuslysta ir atšoka?

Pajuto tai kryžiuočiai kaip matai,
Sugrižo vėl, atgavę drąsą, ūpą,
Ir, ietimis grasindami piktai,
Taryt mišku valdovą jie apsupo.
O jis, kadaisė grūmėsis už du,
Nemoka smogt nei ietim, nei kardu.

Ir būtų jį kryžiuočiai nugalėję,—
Lyg kad škerių aplinkui pilna jų,—
Jei ne savi pagalbon atskubėję,
Pridengę jį skydu, kalaviju;
Vieni už jį kapojasi įnirtę,
Kiti nuo jo nukreipia priešo kirtį.

Baisi naktis praėjo. Greitai švis,
Rytuos dangus lyg purpuru nulietas.
Nuožmi kova liepsnoja, verda vis,
O priešai vis dar grumiasi ant vietos;
Ir pergalės dievaičiui iš tiesų
Pasvert sunku svarstyklėmis jų byla*:
Vienodai kraujo ima iš visų,
Ir nė viena lėkštelė nepakyla.

Taip lygiai senis Nemunas kely,
Prie Rumšiškių sutikęs kietą uolą*,
Užgriūva ją, atbėgęs iš toli,
Šlapiais pečiais tą milžiną užpuola
Ir be jokios jį daužo atvangos.
Tačiau akmuo, matyti, irgi kietas,—
Jis Nemunui vis neužleidžia vietos,
O šis taip pat nepasuka vagos.

Kryžiuočių jėgos baigėsi taipogi,
Teliko pulkas paslėptas toli,
Iš paskutinių jis lietuviams smogė,
Pats komtūras į mūšį vedė jį.
Mūsiškiai gi po ilgo mūšio also,
O čia nauja užgriuvo dar jėga,—
Ir neišlaikę traukėsi. Staiga
Nuo kalno jie išgirdo vyro balsą.

Į jį nustebę pažvelgė visi:
Tartum priaugęs buvo jis prie balno,
Tarytum eglė, didelė, tamsi,
Šešėlių juodą metė jis nuo kalno,
Nes juodas šalmas buvo ant galvos,
Juoda skralste pridengęs buvo veidą.
Sušukęs jis į mūšį pasileido,
Tačiau su kuo, prieš ką jį kovos?

Užpuolė jis kryžiuočių gausų būrį,
Girdėt šauksmai, valtojų garsai.
Matyt, karys galingą ranką turi,
Nes lyg perkūnas grumiasi jįsai;
Ir vėliavos nukrinta prieš tą vyrą,
Sumišę gretos riterių payra.

Taryt miške kai traką * sau valai,
O medžiai gi tau priešinas sustoję,
Tai po kirviu parkrinta ažuolai,
O po piūklu liekna pušis valtoja;
Ir tu kerti, kol pro šakas retas,
Sušvinta tau vaiski dangaus mėlynė;
Taip kelią sau pro riterių gretas
Pas lietuvius nežinomasis skynė.

Skubėk, kary, kol laiko dar yra,
Nes mūšis jau į pabaigą artėja,
Lietuvių gretos yra, ir retėja
Aštrių kardų, ragotinių tvora!
Pats komtūras po mūšio lauką platų
Pikta akim Liutauro ieško jau;
Ir pagaliau jie vienas kitą mato,
Bus žūt būtine dvikova tuojau.

Sunkiū kardu Liutauras priešą smogla,
Baisia ugnim kryžiuotis trenkia jį.
Nejau, valdove, sužeistas tu, jogei
Vėl užsimot kardu nebegali?
Jau vadeles iš rankų jis paleido,
Mirties šešėlis palietė jo veidą,
Pagalbon skuba jam savų būrys,
Bet sužeistas, iš balno virsta jis.

Juodasis vyras skaudžiai suvaitojo,
Ir priešus jis iššvaistė į šalis,
Vos tik kardu jis smogti užsimojo,
O komtūras jau žemėj begulįs.
Ir juodas žirgas jį kanopom mina,
Karys toliau sau platų kelią skina.

Valdovą tuoj apspito jo draugal,
Juodasis riteris, šarvus atsegęs,
Stebėjo vado veidą gan ilgai,
Jo bruožuose kažko ieškojo, regis;
Vėl kraujas plūdo iš žaizdų sunkių,
Skausmai ir vėl jam sąmonę gražino,
Pasižiūrėjęs dvariškius pažino
Ir antveidį užtraukė ant akių;
Šalin tarnus ir karelvius nuvarė,
Suspaudė ranką Rimvydo tvirtai:
„Dabar jau galas, seni,— tyliai tarė,—
Tu paslapty laikyki visa tai;
Jau per vėlu man priekaištaut ar pykti.
Norėčiau aš pily ramiai užmigti.“

Nustebęs klausė Rimvydas. Net jis
Savom akim tikėti negalėjo,
Jo visą kūną purtė drebulys,
O kaktą šaltas prakaitas užliejo;
Pažino vado balsą, iš tiesų,
Bet ne Liutauro kalba jis balsu.

Įbrukęs seniui Rimvydui vadele,
Juodasis riteris valdovą kelia
Sau ant pečių, prispaudžia jį tvirtai,

O žaizdą jo uždengia savo sauja
Ir duoda ženklą jot namo; antai,
Jie trijuose iš mūšio parkeliauja.

O smalsūs miestelėnai pakely
Sutinka juos ir stebi nusimine;
Pavaro žirgus jie tiesiog per minią,
Jau ir pilis aukštoji netoli;
Ir štai, vartus sunkiuosius užrakinę,
Įsako jie sargams stovėt šalia,
Atkelti vartų niekam nevalia.

Pulkai garbingai vėliavas jau nešė,
Apvainikuotas pergale nauja;
Tačiau mažai ką džiugino žinia ši,
Kiekvienas skausmą jautė širdyje
Ir su viltim apie valdovą klausė:
O galgi jo žaizda nepergiliausia?

Bet nevalia įeiti jiems pilin,
Nes užrakinti vartai jos tvirtieji.
Antai jie atsivėrė — ir tolyn
Su kirviais skuba į miškus kirtėjai
Ir kerta krūmus, maumedžius, pušis,
Senas egles aštriaisiais piūklais skina
Ir veža jas, gabena; vaizdas šis
Pakelyje ne vieną sugraudina.

Pamiškėje, kampely nuošaliam,
Ten, kur Perkūno šventykla iškilus*,
Kur vėtrų dievą garbino vaidilos,
Tenai, kur arklius, jaučius skerdė jam,—
Sukrovė laužą didelį iš rąstų,
Dar niekam niekur neregėto masto.

Ant laužo to, pritvirtintas balne,
Tarytum stabas vokietis sėdėjo*;
Jis tris kartus lietuviams nusidėjo,
Jį trigubai pririšo grandine;
Tai jis saviems į pilį kelią rodė,
Tai užmušėjas, Ditrich fon Kniprode.

Subėgę jau miestiečiai, kunigai
Ir laukia galo su viltim ir baime;
O galgi dar aplenks sunki nelaimė,
Tačiau viltis rusena neilgai;
Liūdnom akim sužiuro jie į pilį.
Atidžiai klauso, susimąstę tyli.

Ir vartai šit atsiveria staiga.
Ant skydų neša didvyrį velionį,
O palydovai juoda apranga
Išlydi jį į tolimą kelionę.
Prie jo štai kardas, strėlės su lanku,
Lyg purpuras raudonas rūbas sklaistos.
Valdovo ūgis, bet žmonėms sunku
Pažinti jį, nes antveidis nuleistas.

Tai jis, tai jis, stiprias rankas turįs,
Didžios šalies valdovas ir teisėjas!
Ar atsirastų kitas toks, kuris
Tiek daug karų, tiek mūšių būt laimėjęs?
Kodėl, valdove, laidojant tave,
Nieks papročių senųjų nebepaisė?
Juk ne su tokiom apeigom, garbe
Senolį tavo laidojo kadaisė*.

Kodėl nėra su tavimi kartu
Nė vieno tavo palydovo, pažo,
Kodėl nėra bėrųjų ir sartų,
Ar stainiose* jų buvo tau per maža?
Gal sakalų raibųjų pristigai,
Kam skalikus greituosius palikai?

Ant laužo kūną deda ir nutyla,
Kariai tuo tarpu pieną, midų pila;
Ragams vaitojant liūdesiu tyliu,
Jau giesmes štai vaidilos užgiedojo.
Jau užsimojo kunigas peiliu.
„Sustokite!“ — juodasis vyras joja.

„Kas jis? — teiraujas žmonės. — Kas gi jis?“
Visi dar mena vakarykštę kovą,
Kai mūs pulkams padėjo šis karys,

Kada kryžiuočių apsuptą valdovą
Apgint skubėjo, kovėsi už du;
Ir komturą paguldė jis kardu.

Tai tiek žinių apie šį vyrą liko.
Tie patys rūbai, žirgas ir šarvai;
Iš kur ir ko jį pas mus atvyko?
Žiūrėkit: šalną nuima jį;
Tai jis! Liutauras! Gyvas! atsirado!
Staigi žinia visiems užkando žadą,
Linksmi šauksmai pakyla pagaliau
Ir sveikina jį apraudotą jau;
Danguj net žvaigždės krūpčiojo ankstyvos.
„Liutauras gyvas! Kunigaikštis gyvas!“

Stovėjo jis išbalęs ir rūstus,
O aidas dar linksmus šauksmus kartojo;
Akim lėtai jis permetė visus,
Lengvu šypsniu visiems atsidėjojo.
Bet tai nebuvo toks šypsnyš, kuris,
Širdy užgimęs, reikštų tikrą jausmą,
Tai šypsena pro ašaras ir skausmą,
Nuo lūpų ji kaip mat kažkur nuskris;
Ji kaip gėlė baltoji velionio saujoj,
Nešildo ji sušalusio jo kraujo.

„Uždekit laužą!“— Dūmų sukūrys
Aukštai, aukštai pakyla į padangę.
„Ar žinot jūs, kad dega moteris,
Nors ją ir sunkūs kario rūbai dengia?
Nors moteris, bet karžygys dvasia,
Atkeršijau, bet ji jau amžiams mlegal!“
Pasakęs tai, ant laužo jis užbėga
Ir draug su ja pradingsta liepsnose.

LEIDĖJO EPILOGAS *

Jei, skaitytojau, tu išklausei viską tyliai,
Nenustebsiu, jei šia pabaiga nusivylei,
Nes vaizduotė tava ir sujaudintas protas
Po saktmės pabaigos pasiliko nesotūs:
Kam, dėl ko Gražina pavadavus valdovą?
Ir kodėl jis tada pavėlavęs į kovą?
Gal valdovė pati savo valią parodė?
Kam Liutauras staiga savo pakeitė žodį?
Bet, skaitytojau, tu tik be reikalo klausi,
Nes atsakymų tu jau iš niekur negausi:
Jau numiręs žmogus, šitą saktmę sudėjęs,
Ir užrašęs trumpai, ką regėjęs, girdėjęs.
Iškraipyti tiesos jis ir pats neišdrįso,
O klaidingų gandų neužrašė iš viso.
Kai gavau į rankas seną rankrašį šitą,
Pamaniau: gal skaitys jį eilėm surašytą,
Nes skaitytojui jis atitekti privalo,
Ir ieškojau visur šios istorijos galo,
Naugarduką lankiau ir visų teiravausi,
Bet nė vienas žiniom nepradžiugino ausį;
Ją žinojęs gerai vienas Rimvydas senis,
Bet jau miręs jisai, o tada, kai gyvenęs,
Paslapyt visa tai ligi galo išlaikęs.
Laimėi, kitas žmogus man tenai pasitaikęs.
Aš valdovės pačios seną tarną regėjau
Ir su juo atvirai apie viską kalbėjau,
Užrašiau jo žodžius (galgi jis apsirinka?).
Bet mačiau — jie visi prie to rankraščio tinka.
Ar čia viskas tiesa, negaliu spręst iš karto,
Kas apkaltins melu, nesigriebsiu už kardo,
Nes nė žodžio aš pats nuo savęs ne pridėjau,
Užrašiau viską taip, kaip iš tarno girdėjau.
„Prašė daug Gražina,— šitaip tarnas bylojo,—
Ir maldavo ilgai, puolus vyrui po kojų,
Kad nekviestų jisai Lietuvon niekadėjų;
O valdovas tada baisiai pykti pradėjo,
Tai su šypsena tų jos maldavimų klausė,
„Ne“ kartojo jai, „ne“ ir išvarė galiausiai.
Ji gi nutarė laukt, paprašyti dar kartą,
O magistrą išvyt man įsakė už vartų.
Išvijau juos visus; mes suklydom abudu,

Pasirodė, esąs karšto vokletis būdo.
 Užsigavo už tai, kad vartus jam uždaro,
 Ir, užuot paslaugos, jis pasiūlė mums karą.
 O kai aš pasakiau poniai žinią šią naują,
 Bėgo vyro ji kelt, aš iš tolo sekiau ją,
 Išsiskyrėm staiga; rūmus sutemos klojo,
 Kunigaikštis kietai savo menėj miegojo.
 Ji prikelt iš miegų savo vyro nedrįso,
 O gal veltui maldaut nenorėjo iš viso.
 Pastovėjo jina, neištarus jo vardo:
 Nusitvėrė stalga vyro aštrųjį kardą,
 Užsidėjo šarvus, užsivilkė jo rūbą
 Ir, privėrus duris, jau į prieangį skuba.
 Man įsakė tylėt ir nežadinti pono.
 Jau įsėdo balnan; o prie kairiojo šono
 Ji užmiršo, tur būt, prisisegt kalaviją,
 Apleškojau visur — tartum žemė prarijo.
 Kai grįžau atgalios, tiltas vėlei pakilo;
 Pažiūrėjau, deja! pulkas jojo link šilo.
 Baimė ima mane, žemė slysta po kojų,
 Nežinau, ką daryt, ir svarstau, ir galvoju.
 Duslūs šūviai girdėt, ir pašvaistės kaip kraujas.
 Supratau aš tada, kad su vokiečiais kaujas.
 Mūšio triukšmą, tur būt, ir Liutauras išgirdo,
 Nes tuojau iš miegų savo menėj pakirdo,
 Šaukia, ploja delnais; aš drebu pasislėpęs
 Ir klausau jo šauksmų iš tamsiausios palėpės;
 Ieško kardo, šarvų, nematyti lyg tyčia,
 Nuskubėjo tuoj pat į Gražinos seklyčią,
 O paskui aš žiūriu — kiemo durys išlaužta.
 Aš prie lango skubu (rytuose, žiū, jau aušta);
 Kunigaikštis kieme šaukia, klausosi — veltui,
 Pilyje tyluma, nér kas vartų atkeltų.
 Pasimetęs visai, prie arklidžių nuėjo,
 Kur valdovo žirgai greitakojai stovėjo;
 Ir išjojo jisai, savo žirgo negirdęs,
 Pasiklausė, iš kur šūviai, aimanos girdis;
 Štai, paleidęs vadžias, jis pašoko kaip žaibas
 Ir nuskriejo mūšin tartum sakalas raibas.
 Aš pro langą žiūriu, ir aušra jau pakilo,
 Saulei tekant, staiga mūšio triukšmas nutilo.
 O paskui pamačiau — kunigaikštis parvyko
 Ir su Rimvydu jis nešė poniją iš tyko.

Prisiminti baisu: kraujas čiurkšlėmis tryško,
O krūtinėj — žaizda, mielas veidas išblyško,
Ir parkrito jina! savo vyrui po kojų,
Ir, užlaužus rankas, ji maldavo, vaitojo:
„Pirmąkart apgavau aš tave, mano vyrel
Dovanok man, meldžiu!“ Suvirpėjo ir mirė.
Kunigaikštis, šalin porą žingsnių nužengęs,
Pastovėjo ilgai, rankom veidą uždengęs.
Iš palėpės, visus ir girdėjęs, ir matęs,
Aš pabėgau.— Toliau viską žinote patys.”

Tiek paporinti man senas tarnas išdrįso
(Draudė Rimvydas jam net kalbėti iš viso),
Mirus Rimvydui gi, ir ta baimė praslinko,
O žinia kaip daina išsisklaidė aplinkui;
Nesurasi tokios Naugarduko pirkelės,
Kurioje šios dainos neniūniuotų mergelės.
Šia daina ir nūnai apdainuoja Gražina
Ir Lietuvos lauku* mūsų lauką vadina.

KONRADAS VALENRODAS

LIETUVIŲ IR PRŪSŲ ŽYGIŲ ISTORINĖ SAKMĖ

Bonaventurui ir Johanai Zaleskiams *

Tūkstantis aštuoni šimtai dvidešimt septintųjų metų
atminimui skiria

AUTORIUS

*Dovefe adunque sapere, come sono due ge-
nerazioni da combattere... bisogna essere
volpe e leone **.

PRATARMĖ

Lietuvių tauta, susidedanti iš lietuvių, prūsų ir letų * genčių, neskaitlinga, apgyvendinusi nedidelį, ne per daug derlingą kraštą, ilgai Europai nežinoma, apie tryliktąjį amžių kaimynų užpuolimų buvo pažadinta veikliau pasireikšti. Kai Prūsai nebegalėjo atsispirti teutonų * ginklui, Lietuva, išėjusi iš savo girių ir pelkių, kardu ir ugnim naikino aplinkines valstybes ir netrukus pasidarė baisi visoj šiaurėj. Istorija dar nepakankamai išaiškino, koku būdu tokia silpna ir taip ilgai svetimiems paklususi tauta sugebėjo iš sykio atsispirti ir pasidaryti pavojinga visiems savo priešams, iš vienos pusės vesdama nuolatinį kruviną karą su kryžiuočių ordinu, iš kitos pusės niokodama Lenkiją, imdama duoklę iš Didžiojo Naugardo * ir prasiskverbdama net ligi Volgos krantų ir Krymo pusiasalio. Garsingiausia Lietuvos epocha sutampa su Algirdo ir Vytauto laikais *, kurių

valdžia siekė nuo Baltijos ligi Juodųjų jūrų. Bet ta didžiulė valstybė, perdaug staigiai augdama, nesugebėjo sukurti savyje vidinės galios, kuri būtų siejusi ir galvinusi skirtingas jos dalis. Lietuvių tautybė, išsiliejusi perdaug plačiose šalyse, pametė savo tikrąją spalvą. Lietuviai pavergė daug rusiškų genčių ir užmezgė politinius santykius su Lenkija. Slava, jau nuo seniai krikščionys, buvo aukštesnio civilizacijos laipsnio. Jie, nors Lietuvos pavergti ar spaudžiami, nuolatine įtaka atgavo moralinę pirmenybę prieš stiprų, bet nekultūringą pavergėją ir prarijo jį, kaip kintai totorius grobikus *. Jogallaičiai * ir galingesnieji jų vasalai virto lenkais. Daugelis lietuvių kunigaikščių Rusijoje priėmė rusų tikėjimą, kalbą ir tautybę. Tokiu būdu Didžioji Lietuvos kunigaikštystė jau nebebuvo lietuviška, tikroji lietuvių tauta atsidūrė vėl savo senose ribose; jos kalba liovėsi buvus dvarų ir galingųjų kalba ir išliko tiktai liaudyje. Lietuva teikia įdomų pavyzdį tautos, kuri po didžiulių savo laimėjimų išnyko, kaip upelis po per gausaus potvynio nuslūgsta ir plaukia jau siauresne, negu pirmiau, vaga.

Jau keli amžiai dengia minėtuosius įvykius: nuėjo nuo politinio gyvenimo scenos ir Lietuva, ir žiauriausias jos priešas — kryžiuočių ordinas; kalmyninių tautų santykiai visiškai pakitėjo; interesai ir aistros, kurstę ano meto karą, išblėso, net jų atminimų liaudies dainose nebeliko. Lietuva jau yra visiškai praeityje; jos istorija šiuo atžvilgiu teikia dėkingos poezijai medžiagos, nes poetas, apdainuojąs ano meto įvykius, gali rūpintis vien tik pačiu istoriniu objektu, pagiliniu dalyko ir menine išraiška, visiškai nepalsydamas skaitytojo interesų, aistrų bei madų. Tokių būtent objektų liepė ieškoti Šileris *.

„Was unsterblich im Gesang soll leben,
Muss im Leben untergehen.“

„Kas privalo atgyti dainoje, turi žūti tikrovėje*.“

IŽANGA

Jau šimtmetis baigė praeit *, kai kryžiuotis
Pagoniško kraujo upeliuose braidė.
Jau prūsui grandiniuos beliko kamuotis,
Jis, žemę pametęs, miškuos išsisklaidė.
O vokietis bėglį medžiojo ir pludė,
Lig pat Lietuvos grobė, degino, žudė.

Lietuvį nuo priešo čia Nemunas skiria.
Vienapus dievų paslaptingos šventovės *
Viršūnėmis blizga pro šlamančią girią,
Kitapus, į skardį aukštai įsibroves,
Tik vokiečių kryžius skliautu debesėtu
Grėsmingai apžvelgia žemes Palemono *
Ir tiesia rankas Lietuvon, lyg prie šono,
Iš viršaus apglėbęs, prispaust ją norėtų.

Vienapus lietuvių būriai, kaip kadaisė,
Su lūšio kepurėm, gaurais apsitaisę,
Kilpynėm ir ietim vikrauja ir žaidžia
Ir priešo budriai iš akių nepaleidžia;
Kitapus šarvuotas, judėti negreitas,
Sustingęs įsibedė vokietis raitas.
Stebėdamas priešo gynimosi vietą,
Jis vapa rožančių ir grūda muškietą *.

Ir šis, ir anie akylai seka brastą.
Taip Nemunas, ilgai viešnagėm garsėjęs,
Kur amžiais tiek broliškos santarvės rasta *,
Dabar pražūties pasidarė nešėjas,
Nes laukia kiekvieno mirtis ar vergovė,
Kas peržengti drįstų jo mėlyną srovę.

Tiktai atžala apynėlio nusvirus,
Išpuikusio topolio ten pavillota,
Žilvičiais ir upės žolėm prasiyrus,
Netrukdoma stieblas į uždraustą plotą
Ir, tartum vainikas nutišęs anapus,
Nudžiunga su mylimu savo sutapus.
Vien Kauno pakalnių ir jo ažuolynų
Lakštutės su savo bičiuliais iš gojų *
Lietuvišku vis dar skardena dainynu
Ar skrenda, sparneliais laisvai suplasnoję,
Viešnagėn į bendrą salų tankumyną.

O žmonės? — Juos karas ir smurtas supiudė.
Lietuvių ir prūsų draugystė pirm laiko
Sužlugo. Bet meilė sujungti pataiko
Ir žmones. — Atsimenu du tokiu * nūdie.

O Nemune! Greitai per tavąją srovę
Mirtim ir gaisrais nešini piktadėjai,
Į tavo žaliuosius krantus įsibrovē,
Iškirs vainikus, kur puošėis ir žydėjai,—
Išgąsdins lakštingalas šūviai sugriovę.
O brangius ryšius giminystės ir kraujo
Tautų neapykantos tvaikas pakilęs
Pavers tuoj į nieką; — bet širdys, kur mylis,
Vaidilos dainoj susivienys iš naujo.

I

IŠRINKIMAS

Marienburgo * bokšte varpas gaudžia,
Dundena būbnai ir patrankos griaudžia,
Svarbi diena nūn ordinui prašvito.
Į sostinę, štai, komtūrai jau skuba,
Kapituloj * jie renkas nuo pat ryto
Ir, viešpaties pagarbinę ten vardą,
Nutars, kurio papuoš didysis kryžius * rūbą,
Kuriam pavesti didįjį reiks kardą *.
Jau dvi dieni praslinko ginčuos lygiai,
Nes daug kilmingų vyrų susirinko,
Kurie tai garbei savo amžium tinka,
Kurių vienodi nuopelnai ir žygiai.

Bet brolių tvirtas sutarimas rodo,
Kad jie aukščiausiai stato Valenrodą.

Svetimšalis,— jo Prūsijos nieks nežino,—
Svetur jis savo vardą išgarsino.
Kastilijos kalnais * jis maurus * ginęs
Ir otomaną * jis prie jūros spaudęs,
Jis mūruose kovojęs pirmutinis,
Jis ir laivus pagonių pirmas gaudęs.
Jam vos į kovą stojus kur turnyre *,
Jei, būdavo, tik šalimą jis pradengia,
Jau susiremt su juo kiekvienas vengia
Ir pergalės vainiką jam tik skiria.
Ne vien darbais dėl ordino galybės
Tauria garbe jo apgaubta jaunystė,—
Jį puošia ir krikščioniškos dorybės:
Kuklumas, neturtas ir vientulystė *.

Jis nesispraudė į dvariškių spūstį,
Miklia kalba nei gestais negarsėjo.
Dėl žemo pelno vergiškai paklusti
Aršiemis baronams * niekad nenorėjo.
Paniekinęs aukštos garbės tuštumą,
Tų mūrų glūdy geidęs būt vienuoliu,
Jis niekino ir taurų malonumą:
Minstrelių * dainos ir šypsniai gražuolių
Jo šaltai sielai nebesako nieko.
Jis pataikūnus tylomis palieka,
Pro gražią moterį iš tolo žengia,
Žavingo žodžio saugojas ir vengia.

Ar toks jau buvo gimęs Valenrodas,
Ar tapęs amžium,— nes kad ir nesenas,
Jau širmo plauko, ir kakta raukšlenas:
Kančios ir metų antspaudas vienodas,—
Išpėt sunku: nes tekdavo matyti,
Kad su jaunais jis žaisti sugebėjo,
Ir kartais moterų mielai klausyti,
Ir sąmoju kitus sukirst mokėjo,
Ir damoms žarstė mandagių pagrėbstų *
Su šaltu šypsniu, lyg vaikams skanėstų.

Bet buvo tai reti užsimiršimai,
Nes nejučiom koks žodis abejingas
Ar šiaip kitiems tušti prasitarimai
Aistras sukeldavo jam sielvartingas.
Jei Lietuvą ar auką dėl tėvynės,
Ar kryžiaus karą bus ten kas priminęs,
Tuo Valenrodo džiaugsmas blėste blėso.
Jis rūstų veidą kreipdavo į šalį,
Viskam nebejautrus, bematant vėso
Ir grimzdo vėl į sielvartą begalį.
Gal būt, atminęs šventą pašaukimą,
Jis žemiškų džiaugsmų taip vengti ima.
Tačiau bent saldžią bičiulystės dalį,
Bent vieną draugą artimą turėjo —
Dorybėm šventą, žilą jau ir seną
Vienuolį tylųjį, vardu Albaną *,
Jis Valenrodo sielvartais kentėjo,
Išpažinčių dažnai jis klausė jojo,
Visas slaptas širdies dūmas žinojo.
Laimingas tas ir šventą laimi dalią,
Kurs su šventaisiais bičiuliauti gali.

Taip tariasi kryžiuočių vyresnybė
Dėl Valenrodo elgesio ir būdo.
Bet turi jis, kaip ir visi, silpnybę.
Tiesa, jis žemės niekino tuštybę,
Girtam tvalke jis niekadęs neplūdo,
Tačiau vienatvėj, kai jėgų pristingą,
Ar sielvartų kokiam užėjus blūdui *,
Įprato jis į gėralą kenksmingą.
Tada staiga jis tapdavo lyg kitas,
Išbalęs veidas, rūsčio išraižytas,
Ligūstomis dėmėm šturplai žydėjo,
Ir žvitrios akys, mėlynos kadaise,
Kurios jau laiko ūkanom pilkėjo,
Dabar žaibais vėl ugnį svaiddo balsią.
Staiga pro lūpas aimanos išsprūsta,
Prigėsę akys ašarom paplūsta,
Jis siekia kanklių. Dainą kažin kokią
Jis svetima kalba * dainuot mėgina —
Ir tik širdim klausoval ją suvokia.
Dėl to, kad raudą šermeninę žino,
Dėl to, kad stebi vyzdį dainininko:

Matyt, kaip atmintį jisai įtempia,
Lyg tartum grimztų kur į gelmę klampią,
Nes nor išliet, kas sieloj prisirinko.
Kokia prasmė tokių jo pablūdimų?
Gal būt, jis nori savo beprotyste
Miglotoj praeity sugaut jaunystę?
Kur jojo siela? — Toliuos atminimų.

Tačiau ranka, stygom išibėgėjus,
Linksmesnio tono niekad nér pradėjus.
Nekalto šypsnió iš giedrios krūtinės
Nekenčia jis, lyg nuodėmės mirtinės.
Visų stygų skambėt paleidžia gausmą,
Išskyrus vieną — džiugesio stygele.
Visus jausmus klausovo sieloj kelia,
Tik vien geros vilties išskyrus jausmą.

Ne kartą broliai, netyčiom užėję,
Įdomią atmainą jame stebėjo.
Štai Konradas, staiga pakirdęs *, širšta,
Kankles nusviedęs, laukiniu pavirsta.
Baisius žodžius bedieviškai burnoja,
Kažką Albanui pakuždėti tempias,
Karius aprėkia, kažin kam grūmoja,
Kažkam kerštu grasina užsikvempęs.
Būkštauja broliai. Tik Albanas vienas
Į Konradą štai pakelia blakstienas
Ir šaltu jo veidan žvilgsniu įsminga,
Lyg reikštų rūstų ką ar priekaištingą.
Ar tai dėl kažko jį slapta ispėja,
Ar sugeba širdin guviau prabilti,
Nes štai jau veidas Konrado giedrėja,
Ir karščio dėmės ima greitai dilti.
Taip kartais liūtų nekalbus ramdovas,
Damas sukvietęs, riterius ir ponus,
Grotas nuo narvo nustumia į šonus;
Sugriaudžia triūbos, ir žvėrių valdovas,
Šiurpiu riksmu visus ūmai pritrenkęs,
Nugąsdint vien ramdovo neįmano.
Galvos prieš baisų žvėrį nenulenkęs,
Jis šaltu jo širdin vyzdžiu nutaiko
Ir nemirtingos sielos talismanu *
Laukinę galią surakinęs laiko.

II

Marienburgo bokšte varpas gaudžia.
Pasitarimų salė ištuštėjo.
Tuoį paskui komtūrą dvasiškiai ėjo,
Ir riteriai į eilę stojo glaudžią
Koplyčioje mišparų * išklaudyti
Ir himnu dvasią šventąją prašyti.

H i m n a s

Dvasia, dievo šviesybe,
Karveli Siono *!
Šiandien krikščionių pasaulio brolybę
Prie kojų pono
Ugnim regimąja apšvieski
Ir savąjį sparną Siono brolijai ištieski.
Po tavo sparnais tegul būna
Šviesybės šaltinis atvertas,
Ir tas, kurs malonės bus vertas,
Linksmybės te saulėtą gauna karūną,
Ir krisime veidu į dulkes po kojų
Tam, kurį tavo sparno pavėsis globoja.
Sūnau atpirkėjau!
Ištiesk visagalinčią ranką
Ir tą, kurs artėja,
Iš mūsų verčiausią,
Pastiprinki silpną ir menką.
Teveda kovon mus jėga kalavijo,
Te vandeni krikšto pagonis nuprausia,
Jie vėliavos tavo tebijo.
O mes nusilenksime, širdis viltim atgaivinę,
Prieš tą, kam kryžiaus ženklas papuoš krūtinę.

* * *

Malda baigta. Tačiau vadovo * liepta
Sugrįžt visiems, truputį pailsėjus,
Ir vėl prašyt, kad viešpatis įkvėptų
Dvasiškius, brolius ir visus rinkėjus.

Nakties vėsa jie džiaugiasi išėję,
Vieni susėdę šnekasi pasieny,
Kiti sode ir gojūį vaikštinėja.
Tyli gegužio švietė mėnesiena,

Ir buvo jau rytai aiškėt pradėję.
Apėjęs mėnuo tamsiažydri plotą,
Paklęs veidu, aukšty atsiskyręs,
Pro debesėlių, balzganai miglotą,
Tylioį vienatvėį ilgesingai yrės,
Kaip tas klajūnas, jaunąją pamilęs,
Mintim būties apskridęs platų ratą,
Kentėjimais ir laime nusivylęs,
Pro ašaras paguodą vėl pamato —
Galop pasviręs galva nualsinta,
Į svaigią godą susimąstęs krinta.

Dar riteriai pakrikę vaikštinėja,
Bet arkikomtūras * kažką sumano:
Sulaikęs uolesnius, tarp jų Albanaį,
Jis vedasi į nuošalią alėją,
Kad atsargiai, nekliudomi nė vieno,
Aptart rinkimų reikalą galėtų.
Tad ėjo dar toliau už mūro sienų,
Dar tuštesnių žvalgydamiesi vietų.
Taip ilgą valandą jie vaikštinėjo
Paežery *, kur švendrai tyliai švokštė.
Bet štai jau rytas. Grižt atgal reikėjo.
Sustojo. Balsas,— kur? Kampiniam bokšte.
Jie įsiklauso. Taip, tai ji kledėjo.
Tai atskiduolė *. Jau prieš daugel metų
Kažkokia moteris pilin atvyko *
Ir bokšte baigia savo amžių nykų.
Ar ji ūmai šventąja likt suskato,
Ar gal, buities patyrus šiurpią klotį,
Ji ryžosi taip sunkiai atgailoti?
Nevengdama kentėjimų nei bado,
Ji dar gyva čia savo kapą rado.

Ilgai vienuoliai spyrėsi ir pyko,
Kol pagaliau patenkint ją sutiko
Ir skyrė bokšte vietą jai kankintis.
Ir vos tik atsidūrė už tų durų,
Akmeniniu užmūrijo jas mūru.
Ir liko jai tik dievas ir jos mintys.
Gal būti, teismo paskutinę dieną
Tik angelai nugriaus tą baisią sieną.

Viršuj langelis, geležinės grotos,—
Pamaldūs žmonės ten pasiunčia maisto,
Ir spindulių vėjelis jai pasklaisto.
Skurdžioji vargše, argi tavo protas
Taip pasmerkė gyvenimo apgaule,
Kad niekintum vėjelį net ir saule?
Kai tą jos karštą akmenais užkrovė,
Nebmatė niekas jos prie bokšto lango,
Bežiūrinčios į giedrą aukštą dangų
Ir lūpom gaudančios vėjelio srovę,
Ir besigėrinčios žiedeliais lankoj
Ir tais mieliais veidais, kur ją atlanko.

Bet žino dar visai ją esant gyvą.
Ne kartą šventąjį pakeleivinę,
Užklydusį čia vakarą vėlyvą,
Pasiėkdavo gaida tyli, maldinga,—
Be abejo, kokia šventa giesmelė.
O kai vaikai iš gretimo kaimelio
Pažaišti ažuolyne susispiečia,
Tai kažkas balzgana lange sušvinta,
Lyg atspindys blankios aušrelės krinta,
Ar gal jos garbana taip atsišviečia?
O gal ji savo ranką baltą, šviesią
Palaimint vaikučius pro langą tiesia?
Ir komtūras, dabar tenai užklydęs,
Iš bokšto girdi, kalba kas tarytum:
„Jau pildos, Konrade! O dieve didis,
Tu būsi mistras, kad juos pražudytum!
Bet ir tavęs ar jie slapta netyko?
Nors kaip žaltys įgytum kitą odą,
Bet sieloj lieka praeitis vienoda,—
Juk ir many daug seno dar paliko.
Net kapas jei tave tada gražintų,
Tai ir tokį kryžiuočiai dar pažintų.“
Tai atskiduolė. Riteriai suprato.
Viršun pažvelgę, regį kažką blankų —
Kažkas iš grotų tiesia žemėn ranką.
Bet kam? Prie bokšto nieko jie nemato.
Tiktai iš tolo lyg kas sušvytravo,
Lyg tarsi plieno šalmo kibirkštėlės,
O žemėj apsiaustas ar gal šešėlis?
Išnyko. Ne, tai akys juos apgavo.

Tai gal aušroj šešėliai taip nubluko.,,
Žeme boluoja bangos palšvo rūko.

„O broliai! — riteriams Albanas sako,—
Dangaus čia apvaizda stebuklą rodo.
Klausykim balso, kuris mums prašneko.
Girdėjote? Jis Konradą minėjo.
Juk Konradas — tai vardas Valenrodo,
Pažįstamas kariam ir kardininkam.
Tad žodis, riteriai! Vardan rinkėjų:
Jis mūsų mistras *! “—„Taip! gerai! sutinkami!“

Nuėjo šaukdami. Net visas klonis
Jų džiugesio aidais plačiai banguoja:
„Už Konradą! Mūs mistras tegyvuoja!
Teklesti ordinas! Težūn pagonys!“

Albanas liko susimąstęs vienas.
Dar paskutinį nužvelgė kryžiuotį
Ir, pažiūrėjęs į to bokšto sienas,
Tokią dainelę ėmė sau niūniuoti:

D a i n a

Miela Neris, mūs upelių gimtinė,
Skaistų tur veidą ir dugną auksinį.
Sirdžia tyresnė lietuvė skaitveidė
Vandenį sėmė, dainavo ir žaidė.

Kauno pakalnėj per lygumą jaukią,
Tulpių narcizų slėniu Neris plaukia.
Dėl lietuvaits berneliai dabinas
Šauniau nei rožių ir tulpių gėlynas.

Sprunka Neris iš darželių ir sodų:
Nemunas ją nuraminti tegali.
Tarpe savųjų lietuvei pabodo —
Svetimą ji pamylėjo bernelį.

Nemunas Nerį galingai pagrobia,
Srautų verpetais į tolį dangina.
Neša apglėbęs kaip žavimą lobį,
Ją ir save jūros gyly skandina.

Lygiai ir tu, atėjūną pamilus,
Gimtąjį slėnį, lietuve, paliksi.
Plaus užmiršties tave vandenys gilūs
Dar graudingiau, nes viena tu išnyksi.

Širdžiai ir srautui drausmė nepatinka:
Myli mergelė, Neris tolyn plaukia.
Nemunas Nerį gelmėj pasitinka,
Bokšte mergelė vien rauda ir laukia.

III

Kai mistras teisių knygą pabučiavo *,
Kai kryžių didijį ir kalaviją
Iš komtūro, pabaigęs maldą, gavo,
Pakėlė galvą. Žvilgsniai jo atgiję
Džiaugsmu — pykčiu pakaitomis švytėjo.
Nors rūpesčio rūkai dar veidą niaukė,
Jau greitas šypsniš, kurio nieks nelaukė,
Suspaustas lūpas blankiai palytėjo.
Taip debesy menka žaibų liepsnelė
Griausmų ir saulės lygiai viltį kelia.

Tas mistro ūpas, tas jo veido rūstis
Visiems narsingų žygių pranašauja.
Vaidenas grobiai jiems ir mūšių spūstys
Ir mintyse pagonių lieja kraują.
Kas prieštaraut tokiam valdovui drįstų,
Kas jojo kardo, žvilgsnio nepažįsta?
Drebėk, lietuvi! Tuoj išvysi dieną,
Kai kryžius suspindės ant Vilniaus sienų.

Tuščia viltis.— Kaip upė dienos bėga,
Visi jau metai taikoje praėjo.
Atkutus * Lietuva jau telkia jėgą,
Tik Valenrodas neveikloj dūlėja.
O susigriebeš, jogei veikti reikia,
Vien seną tvarką niekina ir peikia.
Tai ordinas šventus dėsnius pamiršęs,
Tai broliai drausmę apžadų sugriovę.
„Malda, skurdu,— vien šūkauja įniršęs,—
Dorybėmis taikoj laimėsime šlovę!“

Visokiom atgallom suranda būda,
Už menką nieką krauna bausmę skaudžią.
Į požemius kalėti brolius grūda,
Badu, ištrėmimu, mirtim net baudžia.
Tuo tarpu Lietuva, kuri iš tolo
Lig šiolei vengė ordino kaip maro,
Dabar kasnakt gaisrais gražina skolą
Ir kiemionis * į savo kraštą varo.
Ties pat pilim lietuviai šaukia tyčia —
Einą į miesto pasimelst koplyčią,
Ir jau vaikai gimtoj pastogėj baidos,
Kai suskamba žemaičių rago aidas.

Kada gi bus geresnis karui laikas!
Dabar stoka lietuviams sutarimo *.
Štai rusai narsūs, lenkai pulti taikos,
Galingi chanai * veržiasi iš Krymo.
Pats Vytautas mums lemia gerą klotį,
Atvykęs ordino globos ieškoti *.
Jei gautų tik pagalbos prieš Jogailą,
Nei išdo jam, nei žemių būt negaila.

Nerimsta broliai. Šaukt tarybą reikia.
Visi jau čia, nėra tik mistro vieno.
Pily jo nėra. Tad kur ir ką jis veikia?
Greičiausia ties kampinio bokšto siena.
Patyrė broliai kartą jau kelintą,—
Visiems tai žinoma: nakties sulaukęs,
Kai tirštos sutemos laukus užkrinta,
Jisai į ežero pakrantes traukias
Arba, prie bokšto nebyliai suklupęs,
Lig pat aušros, kiek gal jėgų pakakti,
Į apsiaustą vienuolio įsisupęs,
Kaip marmuras boluoja visą naktį.
Dažnai į atskiduolės tylų skundą
Jis kažką sako, kažką tyliai klausia,—
Iš tolo tos kalbos jų nesugausi.
Bet jau iš to, kaip Konradas sujunda,
Kaip rankos ištiestos aukštyn pakyla,
Matyt, kad svarbią jiedu veda bylą.

Daina iš bokšto

Kas ašaras mano graudžias suskaiytų?
Kiek dingo jaunystės dienų apraudotų?
Priskaudo širdy aimanų sutramdytų
Kaip gėlos rūdžių ant kalėjimo grotų.
Kur ašara mano netyčia nupuola,
Pragręžia ne širdį, bet kietąją uolą.

Nušviečia ugnis Šventaragio pakalnę *,—
Ji aukuro akmenis svilina kietus.
Gyvoji versmė muša Mindaugo kalne *,—
Maitina ją vandeniui sniegas ir lietūs.
Bet kas gi prisotina manąją raudą,
Kad širdį ir sielą lig šiolei taip skauda?

Motulės ir tėvo paslaugios malonės,
Turtinga pilis ir linksma kalmynystė,
Be skausmo diena, o naktis be svajonės,—
Ta nerūpestinga, giedrioji jaunystė
Namie ir svetur man vien laimę žadėjo,
Kaip šypsniš nematomo, gero globėjo.

Mus tris dukreles motinėle augino.
Mane pirmutinę būt veikia sutuokę.
Kol vargo ir skausmo širdis nepažino,
Ar gali svajot apie laimę kitokią?
Vai kam man kalbėjai, gražusis jaunuoli,
Ko nieks Lietuvoj nežinojo lig tolei?

Sakei apie dievą, jo dangų ir gėrį,
Ir mūro miestus, ir tikėjimą naują,
Ir aukštas bažnyčias, kur auksas vien žėri,
Ir jaunus karius, kur mergelėms tarnauja.
Nesą čia tokių, kur prilygtų jų galliai,
Bet meilėj jie jautrūs, kaip mūsų berneliai.

Ten žemės skausmų pakentėjęs truputį,
Numiręs į nuostabų dangų keliausi.
Viskuo aš tikėjau, nes dangišką būtį
Jau tuomet jaučiau, kai tavęs ten klausiausi.
Ir nūn aš tarp laimės ir skausmo žabangų
Tave tik svajoju ir tolimą dangų.

Prie tavojo kryžiaus ramiai prisiglaudus,
Maniau, kad jau laimės šviesa suspindėjo.
Deja, iš to kryžiaus perkūnui sugriaudus,
Mūs laimė kaip dulkės staiga subyrėjo.
Nors ašaras lieju, nesigailiu nieko:
Tu atėmei viską, viltis dar palieka.

— Viltis dar! — žodžio aidas tyliai rieda,
Kartoja jį tamsoj pakrantės gūdis.
Pakėlė veidą Konradas nubudęs.
— Kur aš? — sušuko, — kas čia viltį klieda?
Šalin tą dainą! Kas gi to nežino:
Tris dukreles jūs motina augino
Tave pirmiausia būtų gal sutuokęs...
Bet vargas, kai klasta sapnus pajuokia.
Baisi į sodą išliaužė gyvatė.
Ir ten, kur jos šlykšti krūtinė slysta,
Žolė suglemba, skaisčios rožės vysta.
Pagelsta tas, kas šliužo vyzdį matė.
Tai grįžk atgal ir tas dienas minėki,
Kurios džiaugsmų srove gal būtų plaukę,
Jei... tu tyli?... Tai keiki ir liūdėki!
Tegul tos ašaros ne veltui alma*.
Aš nuslimsiu savo plieno šalną,
Tegul jos ardo mano veido kaukę,
Tegul jos lemia kančią man ar mirtį, —
Iš anksto noriu pragarą patirti.

Balsas iš bokšto

Atleisk, mielasai, vai atleisk tą skundą.
Kai nēr tavęs, širdies gėla nesoti,
Ir nejučiom nyki daina nubunda.
Šalin tą dainą! Ką padės raudoti?
Kartu praleidom mes tik mirksnį menką,
Bet ir to laimės mirksnio man užtenka.
Aš jo nekeisčiau nei triukšminga puota,
Nei buitimi, vienodumu saikinga.
Tenai žmonėms gaivių padangių stinga.
Buitis jų kaip turklių* bala dumbluota.
Po liūčių kartais tenka tai matyti:
Drumstoj bangoj paviršiun išplukdyti,

Pravėrę lūpas, dangui atsidūsta
Ir grimzta vėl į savo liūno būstą.
Ne, ne tokį svajojau aš likimą!
Tvarkydama ramias augyvės * klėtis
Ar įsisukus į draugių žaidimą,
Aš imdavau slapta kažko ilgėtis
Ir sekti neramios širdies plakimą.
Ar lankoje drauges pametus vėlei,
Viena į aukštą kopdavau kalnelį
Ir ten maščiau, kad jeigu vieversėliai
Man iš sparnų numestų po plunksnelę,
Tai aš, aukštam kalnely nusiskynus
Vien baltą ramunėlę, jį palikčiau
Ir pro padangių skrisčiau debesyne
Aukštyn, aukštyn! — ir ten visai išnykčiau.
Tu išgirdai man! Sparnais erelio
Tu su manim kilai galingu mostu.
Dabar nereik man vieversio plunksnelių,
Nes kurgi lėkt, kokių ieškot dar sostų,
Lig didžio dievo danguje pakilus
Ir didį vyrą žemėje pamilus?

K o n r a d a s

Didybė! Vėl didybę tu svajoji!
Širdis aistrų didybės suardyta
Te sielvartuos pakęs dar dieną, kitą,
Kol pagaliau ateis diena lemtoji.
Įvyko! Jau ne metas atgailoti.
Mes verkiam, bet drebėkit, niekšų gaujos!
Tos mano ašaros — tai jūsų kraujas.
Bet ko, mieloji, tu vykai ieškoti
Iš vienuolyno ir tylios šventovės?
Aš dievui skyriau tavo amžiaus klotį.
Ar ne geriau tau vienai būtų buvę
Šventovės mūruos verkti ir numirti,
Nei šitam smurto ir apgaulės klony
Nugrimzti į lėtos kančios slėptuvę,
Baisingai pražūčiai save paskirti
Ir elgetaut pro grotas bado donį *?
O aš turiu iš tolo čia stovėti
Ir tavo ilgą kančią vien stebėti,
Ir keikti savo nelaimingą būtį
Ir likusį širdy jausmų truputį.

Balsas iš bokšto

Je! taip tu skundies, neateik daugiau čia,
Nors ir ateitum, jau nereikalaučiau
Daugiau aš nieko! Langą šį užtrenkus,
Į savo drėgną bokštą nusileisiu
Ir ten raudoti nemaldausiu teisių.
Sudiev, brangusis! Amžiams nusilenkus,
Nenoriu trumpai valandai paklusti,
Minėdama tą žiaurų tavo rūstį.

Konradas

Te mūsų širdys bent kančioj sutampa!
Tu angelas! Jei atgailos negausiu,
Tai galva krisiu į šio bokšto kampą
Ir Kaino mirtimi * tave maldausiu!

Balsas iš bokšto

Vai, meskim rūstį, kur abudu žudo.
Atmink, mielasai, žemėj šioj begalėj,
Visam pasauly esame tik mudu,
Kaip smėlio jūroj du rasos lašeliai.
Je! tyrų vėjas gali mus nupūsti,
Kokia būt laimė bendrą lemtį just!
Neatvykau čionai tavęs kankinti.
Aš dievui pašvęsta nedrįsau būti.
Bijojau dangui širdį prisalkdinti,
Paslėpusi joje mūs meilės kliūtį.
Tačiau aš troškau likti vienuolyne,
Kad ten kukliai tarnaut man būtų leista.
Bet be tavęs taip maudė man krūtine,
Ir viskas rodės taip žiauru ir keista.
Atsiminiau, jog tu sakei kadaise
Ilgainiui į Marijos pilį * grįšias,
Sumanęs priešui keršto bausmę baisią
Ir savo tautą ginti pasiryžęs.
Mums lūkesy negreitai dienos nyksta;
Kalbėjau sau: jau jis, tur būt, parvyksta.
Jau gal parvyko... Galima juk drįsti,
Je! nutarei save jau kapui skirti,
Tave nors vieną kartą dar išvysti
Ir prie tavęs kur netoli numirti.

Einu, tariau, ieškot kuklaus namelio
Kur ant uolos arba prie viešo kelio
Ir ten jo lauksiu. Gal bent vieną kartą
Iš riterio, kurs trauks pro mano būstą,
Išgirsiu savo mylimojo vardą
Arba minioj, kuri iš tolo plūsta,
Išvysiu jojo ženklą. Nors rūbus pakeistų,
Nors nepažįstamas jį dengtų skydas,
Iš tolo jau širdis džiaugsmu užkaistų,
Dėl mylimojo niekad nesuklydus.
Ir nors jo keršto rykštė kruvinoji
Gaisrų pašvaistėmis nusiaubtų skliautą,
Visi jį keiktų, bet širdis manoji
Jį laiminti iš tolo nesiliautų.
Radau aš būstą sau ir kapą šičia,
Kur įkyrus smalsuolis mano skundo
Nenuklausys, užklydęs iš netyčių.
Žinojau, kai kančia tavy nubunda,
Vienatvę mėgsti. Gal tad atsitikti,
Kad, ežero ir vėtrų pasiilgęs,
Tariau, panūsi * vienas čion atvykti,
Ir į mane nukryps tavasis žvilgis.
Ir mano maldą štai dangus išklausė —
Tu išgirdai, kai aš tavęs šaukiausi.
Svajodavau, kad nors per sapną glūdų
Išvysčiau tavo bent nebūly vaizdą.
Ir štai kiek laimės! Šiandien čia abudu
Bent verkti galim...

K o n r a d a s

Kam gi liest tą žaizdą?
Meni, verkiau, kada ištrūkt norėjau
Iš tavo glėbio maloniųjų varžtų.
Ir laimei amžinai numirt turėjau,
Sumanęs kruviną, klastingą kerštą.
Dabar kančių tų tikslas jau matyti:
Žiauraus gyvenimo kova nelygi
Man siūlo pergalės lemtingą žygį,
O tu tą žygį nori sutramdyti!
Nes vos tik į mane pro šitą langą
Sužiuro tavo akys ašarotos,
Užstojo visą žemę man ir dangų
Tas ežeras, tas bokštas ir tos grotos.

Nuo kariškos ruošos net kursta ausys,
Švytruoja ginklai bei ragai skardena,
Tik aš, į tavo balsą įsiklausęs,
Be tikslo aitrinu tą kančią seną.
Visa diena man vienas tik laukimas,
O vakaro tylos metu gūžčiuoju
Pratęsti buitį noriu atminimais.
Gyvenimą aš vakarais skaičiuoju.
Tuo tarpu ordinas, prakeikęs taiką,
Kariauti nori, pražūties sau geidžia.
Albanas vėl, sukurstęs keršto tvaiką,
Senujų apžadų pamiršt neleidžia,
Baisių žudynių atminimuos laiko.
O kai neb noriu jau klausyt jo skundo,
Nuo vieno mosto, vieno pažvelgimo
Vėl keršto geismas širdyje pabunda.
Ir jau nedaug dienų man laukt beliko:
Kryžiuočių niekas nenukreips puolimo.
Pasiuntinys iš Romos štai atvyko,
Triukšmingos minios riterių ir būrų
Iš tolimų kraštų maldingai plaukia *
Ir vien, kad vesčiau juos, kaip vienas šaukia
Kardu ir kryžium imti Vilniaus mūrų.
O aš, su gėda reik prisipažinti,
Tada, kai tautos sprendžia savo lemtį,
Aš narsą delsimu bandau sutremti *
Ir dar nors dieną čia prasikankinti.
Jaunystel! Didžios aukos — tavo penas!
Aš meilę, laimę, dangų, visą klotį
Mokėjau tautai jaunas paaukoti
Gėloj ryžtingoj! Šiandien aš jau senas.
Nūn pareiga — kančia, pats dievas šaukia
Mane į žygį. Aš gi, galvą žilą
Skausme prispaudęs prie tų mūrų, laukiu,
Kad dar išgirsčiau tavo lūpų bylą!..

Nutilo; kažkas bokšte tyliai rauda.
Taip ilgos valandos iš lėto slinko.
Naktis jau baigės. Aušromis nuraudo
Tyliųjų vandenų nubūdęs veidas,
Ir kuždesiais atsiliepė aplinkui
Vėsos srovė, kerų lapus praskleidus.

Tyliais balsais paukšteliai sučiulbėjo
Ir vėl nutilo — dar ilgai tylėjo —
Pakalnė buvo dar pilka, miglota.
Sujudo Konradas, akis pakėlė,
Ilgai žiūrėjo jis į lango grotą.
Pragydo krūmuose lakštingalėlė,
Jau aušo rytas. Mistras atsistojo,
Užvožė šalną, skraistėn įsisuko,
Sudievu kalinei ranka pamojo
Ir dingo bangoje rytinio rūko.
Taip nelabasis iš gyvųjų tarpo
Išnyksta, ryto suskambėjus varpui *.

IV

PUOTA

Atėjo šventė ordino globėjo *.
Į pilį komtūrai ir broliai traukia,
Jau vėliavos virš bokštų suplazdėjo,—
Kryžiuočius Konradas į puotą šaukia.

Prie skobnių šimtas baltaskraisčių * sėda.
Jų apsiaustus baltieji kryžiai puošia.
Už brolių stoja, pagal puotos rėdą *,
Ginklanešiai tarnaut jiems pasiruošę.

Iš priekio Konradas, nuo jo į kairę
Susėdo Vytautas ir jo bajorai.
Su ordinu į sąjungą apdairią
Prieš Lietuvą bendri juos jungia norai.

Pradėti puotą mistras nebetrunka:
„Mūs džiaugsmas dievui *!“— taurės suskambėjo.
„Mūs džiaugsmas dievui!“— riteriai sušunka.
Sužvango indai, vynas trykšt pradėjo.

Bet Valenrodas niaukiasi ir bodis,—
Su pašaipą girtam triukšme parimo.
Mažėja gausmas. Retas linksmas žodis
Nutraukia tylančių taurių žaidimą.

„Linksmiau gi,— tarė,— kas tai, mieli broliai!
Ar taip puotaudavo kariai lig šiolei?
Iš girtu triukšmo kuždesiai beliko,
Kaip puotoj atskiduolių ar žudikų.

Seni kariai kitokių puotų žino.
Kai, mūšio vietoj laužus susikūrė,
Kastilijos kalnuos ar žemėj fino *
Mes gerdavom, sutelkę šaunų būrį.

Ten dainos gausdavol! Ar nieks negali
Surast mums bardo * arba ministrello?
Vyne gėlos nebleka nė šešėlio,
O vynas minčiai — tai skambi dainelė...”

Susyk keli iš vietų kelias dainiai:
Štai tuoj italas švelniabalsiais tonais
Magistro dorybes skalčiuoja painiai,
O trubadūras * nuo krantų Garonos *
Dainuoja piemenėlių meilę drovia,
Užkeiktas mergeles, narsuolių šlovę.

Bet snaudė Konradas. Dainas reik baigti.
Staiga pažadintas nelaukto galo,
Jis, aukso kapšį sviesdamas italui,—
„Tas,— tarė,— kam norėjai įsiteikti,
Kitokios padėkos, deja, neturi.
Imk ją ir eik sau! — Tu gi, trubadūre,
Gražuolių meilę ir žygius dainavęs,
Atleiski, jog tarp mūs, karių-vienuolių,
Nėra dėkingų ir jautrių skaistuolių —
Iš jų bent rožės žiedą būtum gavęs.

Suvyto rožės. Kito noriu bardo,
Vienuolis-riteris aš noriu žodžio,
Aštraus ir kieto kaip plieninio kardo,
Kaip rago garso, kurs krūtinę skrodžia.
Dainos niūrios, kaip mūrai vienuolino,
Ir taip svaigišs, kaip srovės karšto vyno.

Mums, kurie žmones krikštija ir žudo,
Žudikiška daina šventumo teikia.

Tegul ji kursto, jaudina ir piudo,
O supludytiems kelia baimę klaikią.
Kokia buitis, tokios dainos man reikia.
Kas padainuos ją?..“

„Aš“,— staiga prabilo
Viens senis, kurs prie durų ten sėdėjo.
Iš ginklanešių tarpo jis pakilo,
Tačiau lietuvių drabužius dėvėjo.
Žila barzda jam draikės ant krūtinės,
Galvoryšis akių vyzdžius užklojo,
Bet žilo plauko sruogos sidabrinės
Ir raukšlės rodė ilgą amžių jojo.

Jis rankoje senas kankles turėjo
Ir mostais triukšmą nuraminti kvietė,
Ir jau stygas iš lengvo pirštais lietė.
Visi nutilo, o jis taip pradėjo:
„Seniau guodžiau aš prūsą ir lietuvi.
Bet prūsai jau kovoj dėl laisvės krito,
Lietuviai, vilkdami gėdingą būvį,
Prie jos lavono žūva viens po kito
Ir, kaip sūnai, gimdyvę apraudoję,
Jos laužo ugnyje kartu liepsnoja.
Kiti miškuos gėdingai slapukauja,
Kiti, kaip Vytautas, čionai puotauja.

Bet po mirties, jums reikia tai žinoti,
Skaudus likimas išdavikų laukia.
Jie žiaurią ras anoj būty sau klotį.
Kerštingai ugniai pasmerkti suryti,
Garbingus bočius * iš dausų pašaukę,
Kokiu žodžiu pagalbos ims prašyti?
Iš vokiškai jų žodžių sugadintų
Savus ainius ar bočiai atpažintų?

O Lietuva! Iš gėdos akys svyla!
Nedrišo niekas niekšų tų sudrausti,
Kai jie prie aukuro mane, vaidilą,
Į vokiškas grandis gėdingai kaustė.
Svetur, vienatvėj, mano dienos merkias,
Ir neturiu, deja, kam dainą skirti.

Dėl Lietuvos esu akis išverkęs,
Bet, jei norėčiau tėviškėj numirti,
Aš nežinau, į gimtą savo šalį
Kurį turėčiau pasirinkt takelį.

Tik iš širdies gelmių dabar išgausiu,
Kas buvo mano tėviškėj geriausio.
Bet ir tą menką bočių palikimą
Jūs grobiate iš mano atminimų.

Kaip riteris, turnyre nugalėtas,
Išlikęs gyvas, bet garbės nustojęs,
Gėdingoj paniekoj nebranda vietos
Ir savo priešui grįžęs vėl aukojas,—
Tačiau galvos šį kartą nenulenkia,
Tik savo ginklą jam po kojų trenkia,—
Taip man nūn paskutinis noras kyla
Užgauti kanklių stygą ašutine,
Kad paskutinį Lietuvos vaidilą
Išgirstut traukiant dainą paskutinę...“

Pabaigęs laukė mistro pritarimo.
Nedrįsta nieks pradėt nutrauktą šneką.
Pašaipišku žvilgsniu tik mistras seka,
Kaip Vytautas staiga mainytis ima.
Visi regėjo, kaip vaidilos žodžiai,
Byloti išdavikams, jį užgavo,
Kaip jis pabalo, mėlo, raudonavo,—
Kaip pyktis ir tūžma jo širdį skrodžia.
Galop prie šono stvėręs kalavijo,
Minioj svečių lig senio prasibroves,
Žvilgsniu nuvėrė, atgaliop pašlijo
Ir, tartum debesy patvinę srovės,
Tą pykčio audrą ašarom išlijo.
Sugrižo, sėda, veidą prisidengia
Ir grimzta pats į dūmą neatvangią*.

Čiučenai * vokiečiai: „Argi į puotą
Kiekvieną leisim senį skarmaluotą?
Kas per daina ir kas čia ją suprato?“
Kaskart garsiau svečiai klegėt suskato,
Triukšmaudami vėl džiaugias prasijuokę.
O pažai riešutų švilpynėm suokia:
„Štai kaip lietuviškos mums skamba dainos!“

Pakilo Konradas: „Kariai ir broliai,
Mums šiandien siunčia dovanas vasalai.
Tą paprotį mes gerbiam ligi šiolei.
Ir ši šalis mums duoklę duot privalo
Bent dainomis, kaip darė jos senoliai.
Jei vaidila pagerbti mūs atvyko,
Jo duoklės mes neniekinkim skatiko.

Tarp mūsų sėdi Lietuvos valdovas
Ir jo vadai — jiems skirtos mūsų puotos.
Jiems miela prisiminti senos kovos,
Gimta kalba vaidilos apdainuotos.
Tepasitraukia, kas jo nesupranta.
Lietuviška daina gėlos daug turi.
Aš kartais mėgstu jos skausmingą niūrį,
Kaip gaudesį bangos, kur daužo krantą,
Ar čaižų lietų, kai už lango pila.
Tada snaust miela.— Tai pradėk, vaidila!”

Vaidilos daina

Kai maras gresia Lietuvą niokoti,
Vaidilos vyzdžiai geba jį nuspėti.
Ar dera kam jo žodžiais abejoti,
Kad ties kapais ir glūdumų paraistėm
Mirties mergelė * sutemoj regėti —
Žarų vainikas, balto šydro skraistėm
Viršum miškų iškėlus galvą gobia
Ir rankoj kruviną plevena drobę.

Pilių sargai šalmus nuleidžia saugiai,
Kiemionių šunes snukiais žemę rausia,
Užuodę mirtį, unkščia, urzgia, staugia.

Mergelės žingsniai skleidžia mirtį gausią
Ant kaimų ir pilių, turtingų miestų.
Kiek kartų kruviną paskleidžia skarą,
Tiek rūmų dykuma tuščia padaro;
Ten dygsta kapas, kur pėdų jos liešta.

Baisi lemtis! Bet lemtį lygiai juoda
Iš vakarų lietuviams pranašavo
Plieninis šalmas su plunksnuotu kuodu
Ir apsiaustas, kurs kryžiumi juodavo.

Kur šmėkla ta šiurpiai pasivaidino,
Ne vien tik miestai, kaimai išnaikinti,—
Visa šalis jau virto kapinynu!
Bent jūs, kur dar lietuvių slepiat mintį,
Eime ant genčių kapo parymoti,
Vargus skaityti, guostis bei raudoti.

O liaudies žodi, sandoros * lobyne,
Tu šiandien jungi amžių palikimą!
Tavy mes slepiam galią karžyginę,
Jausmų gėlynus ir minčių audimą.

Lobyne, jokių smūgių nesugriautas,
Kol patys žmonės saugo tavo šlovę.
O liaudies daina, tu budi šventovėj,
Kurioj tautos darbų garbė atgyja.
Archangelo sparnais tu apsisiautus,
Ne kartą jo laikai ir kalaviją.

Ugnis praris senolių palikimą,
O jau lobius plėšikai grobti ima.
Daina išliks. Ji žmonėse gyvena.
Jei pataikūnai jos nenor branginti,
Pagirdyti gėla, viltim maitinti,
Ji kalnuose, griuvėsiuos randa peno
Ir praeitį garsinti nebetrunka.
Taip iš namų gaisre išskridus paukštė
Bandytų bent ant stogo dar sučiaukšti,
Bet, rūmū griuvus, jau į mišką sprunka
Ir ten, krūtinei sielvarte suskaudus,
Praeivį jos garsai palydi gaudūs.

Girdėjau dainą. Kartą viens senelis,
Arimuos kaulus protėvių atkaseš,
Garsais gluosninės ūbavo dūdelės
Velionių maldą ar tylom, nedrąsiai,
Jūs garbino, mūs protėviai bevaikiai.
Jam aidas pritarė iš tolo klaikiai
Ir kėlė sieloj liūdesį giliausią:
Aš paskutinis tos dainos klausiausi.

Kaip teismo dieną angelo trinitas *
Iš kapo kels minias nesuskaitytas,
Taip, dainai skambant, iš po mano kojų
Iš bočių kaulų milžinas pakilo,
Ir iš griuvėsių šviesūs rūmai stojo,
O laivės ežerų išsklaidė tylą.
Karūnos pro pilių angas spindėjo,
Valdovų ir karių šalmai žėrėjo,
Kankliavo dainiai ir mergelės žaidė.
Bet žavų sapną žiauriai man išsklaidė.

Gimtinės kalvos ir miškai išnyko,
Tiktai mintis nuvargus pasiliko,
Namų užuvėjoj skurdžioj prigludus.
Ranka užtirpo jau, kankles suspaudus,
Tik mano brolių aidi žodžiai graudūs,—
Išnyko praeities narsa ir būdas.
Bet jaunas įkarštis manoj krūtinėj
Skaidria ugnim dar kartais suplevena,
Sušildo sielą, atminty rusena —
O tuomet ji, kaip lempa krikštolinė,
Ryškiais vaizdais pagražinta piešėjo,
Nors jau apgedo, nors jau apdulkėjo,
Jei tik vidun įdėtumei žibintą,
Ji spalvomis tave dar sužavėtų
Ir rūmo sienoj kilimu gėlētu
Atmuštų raštą, laiko apnaikintą.

Jei aš gebėčiau tais vaizdais palenkti
Klausovų širdis ir vėles senolių
Prikelt iš kapo, jei mokėčiau trenkti
Skambiausiais žodžiais į krūtinę brolių,
Gal būt, tą vieną retą valandėlę,
Kai mano dainos bus ir juos sukėlę,
Pajustų, kuo jie guodėsi iš seno,
Ir bent trumputėj mirksnio nykstamybėj
Atgytų dvasios buvusi didybė,
Kuria kadaisė jų tėvai gyveno.

Bet kam čia šauktis amžių, kur išnyko?
Yr dainiui kas dainuot ir mūsų būvy:
Mums vienas didis vyras pasiliko;
Jį apdainuosiu, seki juo, lietuvi!

Nutilo senis, klausosi ir tiria,
 Ar leis jam vokiečiai toliau dainuoti.
 Bet menėje visi lyg būt išmirę.
 Tokia tyla drąsos tegali duoti.
 Tad vėl pradėjo dainą jau kitokią:
 Rečiau atliepia kankliai palytėti,
 Ir pats skanduodamas * kitaip suvokia
 Nebe giedoti, bet apskakinėti.

Vaidilos sakmė *

Kur žygiavo lietuviai? Baigę naktinį puolimą,
 Iš pilių bei bažnyčių išgrobta lobį gabeno.
 Stipriai suraišiotom rankom vilkosi vokiečių minios
 Ar su virvėm ant kaklo paskui žirgus skubėjo.
 Pažiūrės jie į Prūsus — gailėsio ašaras lieja,
 Žvelgs su baime į Kauną — sielą dievui aukoja!
 Kauno miesto pakalnėj tįso slėnis Perkūno *.
 Ten lietuvių valdovai, kai po pergalės grįžta,
 Vokiečių riterius prato deginti aukure, lauže.
 Du tačiau karžygiai narsūs joja be baimės į Kauną.
 Vienas jaunas ir lieknas, antras jau metų prislėgtas.
 Jiedu, įkaršty mūšio vokiečių tuntą * pametę,
 Patys pakluso lietuviams. Priėmė juodu Kęstutis,
 Bet, pristatęs sargybą, liepė į pilį nuvesti.
 Klausė, iš kokio jie krašto, kodring * šičion atvyko.
 „Savo kilmės nežinau aš,— tarė jaunuolis,— neig * vardo,
 Nesang * vaiką mane dar vokiečiai buvo pagrobę.
 Atmenu vien, jogei čia Lietuvoj, viduj didelio miesto,
 Buvo mūs namas gimtinis; miestas statytas iš medžio,
 Ant kalvų išsidraikęs, namas gi buvo iš plytų.
 Apie kalvas ir pakalnėj ošė šilai šimtamečiai,
 O vidur mėlyno šilo ežeras klony tviskėjo.
 Kartą, naktovidžio metą, mus riksmas iš miego prikėlė.
 Liepsnos tarytumbei dieną švietė, daužydamos langus,
 Dūmai trenkė į rūmą, mes išbėgom kiemopi,—
 Liepsnos gatvėse siautė, žiežirbų krušos byrėjo.
 Kilo riksmas: „Už ginklų! Vokiečiai puola! Už ginklų!“
 Tėvas šoko su ginklu ir jau daugiau nebegrižo.
 Vokiečiai veržės į rūmą, vienas mane pasivijo,
 Pagrobė, metė į žirgą,— nemenu, kas toliau tikos.

Vien tik šauksmą augyvės ilgai, dar ilgai girdėjau,
Ginklų žvangesiui gaudžiant, dulkėse griūvančių rūmų
Ilgai tas šauksmas lydėjo, nesang širdy mano liko.
Todrin * ir šiandien, kai veiziu į gaisrą ir šauksmą

girdžiu ten,

Riksmas tas dūšioj nubunda, tartum urve skardus aidas,
Trankiai Perkūnui sugriaudus. Štai kas man Lietuvą mena,
Kas iš tėvų man beliko. Sapno svajonėj ne kartą
Tėvą, augyvę ir brolius, būdavo, gaunu regėti,
Bet kas kartą toliau vis kažkoks nuostabus ūkas
Vis tamsiau bei tirščiau jų brangius bruožus pridengia.
Metai jaunystės greit plaukė, aš gi kaip vokietis augau.
Valteriu aš vadinausi,— Alfo gi pavardę davė *.
Vardas vokiškas buvo, siela lietuviška liko.

Liko skausmas gimtinei, o neapykanta priešui.
Vinrichas *, ordino mistras, laikė mane savo rūme.
Jis buvo krikšto man tėvu, mellėje globė kaip sūnų.
Bet nubodo man rūme. Sprukęs nuo Vinricho kelių,
Bėgau pas seną vaidilą. Nesang pas vokiečius buvo
Vaidila mūs lietuvis, paimtas kartą nelaisvėn.
Tulko * jis amatu vertės. Apie mane sužinojęs,
Jog esmi aš lietuvis, kviesdavo nuolat saviepi *.
Lietuvą pasakom gyrė, sopančią sielą gaivino,
Lepindams žodžiais gimtaisiais ir tėvynės dainelėm.
Jis dažnai mane vedės žaisti prie Nemuno kranto.— *
Ten į tėviškės mielus kalnus aš mėgau žvalgytis.
Kuomet grįždavom rūman, senis man ašaras šluostė,
Kad įtarimo nekeltum; ašaras šluostė, o kerštą
Skraudų prieš vokiečius kurstė. Atmenu, kai vieną kartą,
Grįžęs pilin, gavau peilį. Vai, su kokia keršto laime
Vinricho kilimus piausčiau arba jo veidrodžius režiau,
O jo blizgantį skydą, smėliu išraižęs, apsplaudžiau.

Man paūgėjus, ne kartą mudu iš Klaipėdos uosto
Sėsdavom laivėn ir jūra gimtą lankydavom krantą.
Skindavau tėvykščios * žiedus, nesang žavus jų dvelkimas
Kvėpdavo sielon kažkokį tolimą, mielą paveikslą.
Dvelkimu tuo apsvaigęs, virsdavau kūdikiu. Rodės,
Jogei tėvo sodyboj žaisdavau brolių draugovėj.
Atmintį kurstė senelis; puikesniais savo žodžiais,
Neng * žiedai bei žolynai, praeitį piešė laimingą:
Kaip buvę linksma tėvynėj su draugais bei saviškiais
Leisti metą jaunystės; kiek lietuvių vaikelių
Laimės tokios nepažįsta, vokiečių pančius bekenčią.

Tai girdėdavau nuolat. Bet Palangos toj pakrantėj,
 Kur krūtim triukšmingai jūra baltuodama blaškos
 Ir iš žiočių putotų smėlį sruvenanti pila,—
 „Veizėk,— bylodavo senis,— kilimas žydinčių pievų!
 Bet jau smėlis jas siaubia; veizėk, tos kvapniosios žolės!
 Galva dar nori prasmelkti tą jos slopinančią dangą,—
 Veltu! Nesang vėl naujas smėlio slibinas slenka,
 Baltus pelekus paskleidžia, gyvus žemynus pavergia
 Ir aplinkui vis plečia tyrų mirties karalystę.
 Tie, sūnau, pavasario augmens, kape nuslopinti —
 Tai kraštai pavergtieji, tai mūs broliai lietuviai.
 Betaig * smėlis, varomas audrų — yra tai kryžiuočiai.“
 Klausant širdį man gėlė; mušt kryžiuočius norėjau,
 Arba į Lietuvą bėgti, bet vaidila mane tramdė.
 „Riteriams,— sakė,— laisviemus galima rinktis sau ginklas
 Ir atviroj kovos aikštėj kautis, kaip lygus su lygiu.
 Betaig tu esi vergas, vergo ginklas — tai klastos.
 Tik dar čia ir išmoki vokiško meno kariauti,
 sienkis jiemus įtikti, kas bus toliau — pamatysim.“
 Ir paklausiau aš senelio, žyginėjau su teutonais.
 Bet, vos mūšiu ištikus, vos vėliavom suplazdenus,
 Vos tiktai karišką dainą savo tautos išgirdau aš,
 Šokau į tarpą savųjų, imdamas draug ir senelį.
 Tartumbei sakalas jaunas narvo tvaikė išaugintas,
 Nors medžiotojai jamui * protą kankynėm atimtu
 Ir paleistų medžioklėn, kad prieš brolius kovotų,
 Kai pakils tik į aukštį, kai apims akimis tik
 Neišmatuojamus plotus savo žydrosios tėvynės,
 Kai tik, laisvai atsikvėpęs, savo sparnų pajus galią,—
 Grižk, medžiokli, namopi, sakalo nebesulauksi!“

Balgė jaunuolis byloti. Klausė domiai jo Kęstutis,
 Klausė duktė jo Aldona, grožiu prilįgstanti deivei.
 Štai atėjo rūduo, ilgi vakarai tyliai slenka,—
 Kęstutaitė, kaip pratus, draugių ir sesių rately
 Į stakles sėda austi ar siūlus žaisdama verpia.
 O kai adatos mirga, sukasi greitosios varpstės,
 Valteris nuostabiai kalba jai apie vokiečių kraštą
 Ir apie savo jaunystę. Viską, ką Valteris bylo,
 Gauda ji atsidėjus, godžiai į širdį sau deda.
 Viską ji geba atminti, net ir sapne tai kartoja.
 Valteris kalba, kaip šaunūs už Nemuno miestai ir pilys,
 Kokios nešiosenos * puikios, koki ten taurūs žaidimai,

Kaip lenktynėse narsūs riteriai trupina letis,
O mergelės juos stebi ir vainikus jiems priteisia.
Ir apie dievą kalbėjo, kurs už Nemuno valdo,
Ir apie skaisčią mergelę, dievo sūnelio gimdyvę,—
Josios dangišką veidą rodė mažam paveikslėly.
Tą paveikslėlį jaunuolis laikė prie savo krūtinės,
Nūn jį skyrė lietuvei, kai tikėti ją mokė,
Maldą kai jiedu kalbėjo. Visko norėjo išmokyti,
Ką patsai tik žinojo; vai, ir to ją išmokė,
Ko lig tol nemokėjo: jis ją išmokė mylėti.
Bet ir pats daug išmoko: kaip susijaudinęs klausė
Žodžių meiliai pasakytų, tų, kuriuos buvo pamiršęs!
Tūlas atsimintas žodis kėlė jam naują vis jausmą,
Kaip pelenuos kibirkštėlę. Buvo tai saldūs vardai vis
Giminystės, draugystės,— mielasai žodis draugystės —
Ir dar vienas meilės — žodis tai meilės, kuriamui
Žemėje nieks neprilygsta, vien tiktai žodis t ė v y n ė.

Stebis Kęstutis: „Kodring taip pasikeitus dukrelė?
Kurgi jos dingo linksmumas, kur jos jaunystės žaidimai?
Šventės sulaukė, mergaitės skubina šokti ir žaisti,
Ji vieniša tiktai sėdi arba su Valteriu kalbas.
Vakar mačiau, kad ji rožės žiedą žaliai siuvinėjo,—
O lapelius gi raudonais šilko siūlais vadžiojo.
Kaipgi atskirs ji tą spalvą, jeigu jos akys ir mintys
Vien tik Valterio vyzdžių, Valterio žodžių beieško!
Kiek tik kartų paklausiau: Kur nuėjo? Į slėnį*.
Iš kur grįžta? Iš slėnio. Kas tam slėny? Jaunuolis
Sodą jai pasodino. Argi tas sodas puikesnis
Neng pilies mano sodai? (Puikūs sodai Kęstučio,
Jų obuolėliai ir kriaušės — Kauno mergelių vilionė.)
Ne sodelis ją žavi. Žiemą mačiau aš jos langus:
Visas stiklas, kur rodo Nemuno upės pakrantę,
Buvo švarus kaip gegužį, ledas skaidrumo netemdė.
Valteris ten vaikštinėja; ji tad prie lango sėdėjus
Savo atodūsiu karštu ledą nuo stiklo nutirpdė.
Aš dar tikėjau, kad rašto Valteris ją išmokinsias,
Nes dabar kunigaikščiai savo vaikus ima lavinti.
Vaikis geras, narsingas bei rašte išgudrėjęs.
Arg iš namų jį varyčiau? Lietuvai jis reikalingas.
Tuntus geriausiai rikiuoja, apkasus pilt nusimano,
Griaudžiantį ginklą* įtaiso, vienas šimtus pavaduoja.
Valteri, būk mano žentas ir už Lietuvą kaukis!”

Valteris vedė Aldoną. Vokiečiai, jūs, gal būt, manot,
Jogei čia pasakos galas? Jūsų meilės romansuos *,
Kai tik riteris veda, dainius baigia dainele,
Vien tik pasako, jog ilgai gyveno bei buvo laimingi,—
Valteris žmoną mylėjo, bet, kilnią turėdamas sielą,
Laimės namuos nepatyrė, nes jos nebuvo tėvynėj.

Vos tik sniegas nutirpo, jau vyturys sučyravo.
Meilės ir džiugesio metą skelbia visam jis pasauliui,
Lietuvai vienai kas metai lemia gaisrus ir žudynes.
Traukia tuntai kryžiuočių — nesuskaitomos minios.
Jau už Nemuno kalvos skamba aidais ligi Kauno,—
Didis kariuomenės triukšmas, raitelių žirgų žvangimas.
Kaip debesys jų gurguolės užgula lygumą plačią.
Vietomis sublizga žvitrios gairės pirmųjų sargybų,
Tartumbei žaibas prieš audrą. Vokiečiai pasiekė krantą,
Tiltus per Nemuną tiesia, Kauną apsupo aplinkui *.
Dieną dienop * nuo griautuvų * virsta mūrai ir bokštai,
Naktį naktiep * rausia žemę griaušančios minos, kaip kurmiai.
Sviedinys gi padangėj skrenda liepsnojančiu ruožu
Ir, kaip sakalas paukštį, krisdamas stogą sudrasko.
Kaunas virto griuvėsiais — jau lietuviai Kėdainiuos;
Virto griuvėsiais Kėdainiai,— miškuose jau lietuviai
Ginasi. Vokiečiai skverbias, viską degina, plėšia.—
Valteris su Kęstučiu gi narsiai kovės ir gynės.
Ištvermingas Kęstutis — nuo jaunystės įpratęs
Kautis su priešais, juos pulti,— nugalėti ar trauktis,
Jis žinojo, kad bočiai nuolat su vokiečiais kovės,
Todrin, pasekdamas bočiais, laimės karionėj * nepaisė.
Valterio mintys kitokios, nesang pas vokiečius augęs,
Ordino galią žinojo. Matė, jog, mistrui pašaukus,
Traukia čion iš Europos tytveikas * vyrų ir ginklų.
Prūsai gynės kadaise, nušlavė prūsus teutonai.
Lietuvai ryt, jei ne šiandien, gresia tokis pat likimas.
Matęs prūsų nelaimę, dėl Lietuvos nū * drebėjo.
„Vaike,— bylo Kęstutis,— tu — nelabo skelbėjas:
Skraistę nuo vyzdžių nuplėšei, jeib * paregėčiau bedugnę.
Kuomet tavęs aš klausiausi, tartumbei rankos nusilpo
Bei su pergalės viltim narsas krūtinėj pragaišo.
Ką tad su vokiečiais veiksime?“—„Tėve,— Valteris tarė,—
Būdą žinau ašai viena, skraudų, deja, betaig tikrą!
Gal jį kada pasakysiu.“ Taip jiedu tarias po mūšių,
Kolei trimitas neskelbia naujo kruvino žygio.

Vis labiau liūsta Kęstutis: Valteris smarkiai pakitęs,
Nors ir seniau jis nebuvo niekad per daugel džiaugsmingas,
Laimės net valandėlėm susigodojimo * ūkas
Veidą dengdavo jojo, bet, Aldonai apglėbus,
Išgiedrėdavo veidas, blaičiai nušvisdavo akys,
Visad šypsniu ją sutikdavo, skirdavos žvelgdamas jautriai.
Nū, sakytumbei, kažkoks slapas kankina jį jausmas.
Visą rytą prieš namą stovi, rankas sukryžiuoęs,
Stebi rūkstančius dūmus toly liepsnojančių kaimų,
Stebi žvilgsniu sielvartingu; naktį iš miego pašokęs,
Seka pro langą raudonas, kruvinas gaisro pašvaistes.

„Mano brangusis, kas tau?“— su ašarom klausia Aldona.
„Kas man? Argi belauksiu, koleig, vokiečiai puolę,
Miegantį pančiais surišę, budeliui perduos žiauriamui?“
„Dieve ginki, brangusai! grioviuose budi sargyba.“
„Taip, sargyba ten budi, gniaužiu ir aš rankoj kardą.
Betgi kai žus ta sargyba, kai išrupės kalavijas...
Ak, paklausk: jei sulauksiu skurdo bei skausmo senatvės...“
„Dievas paguos gal vaikeliais.“—„Taip, kad vokiečiai puolę,
Žmoną užmušę, kūdikius kažkur paslėptų pagrobę
Ir išmokytų leisti ietį į savąjį tėvą?!
Gal ir aš pats būčiau tėva, brolius gal būčiau nū žudęs,
Jeigu ne vaidila.“—„Tai traukimės, Valteri mielas,
Dar giliau kur į Lietuvą, giriom nuo vokiečių sprukim.“
„Mes paspruksim, o kitos motės ir kūdikiai liksis.
Šitaip bėgo ir prūsai, bet juos teutonai pavijo.
Jeigu ir mus jie susektų?“—„Dar toliau trauktumbim tuomet.“
„Dar toliau? Vai, nelaiminga, trauktumbim iš Lietuvos gal?
Rankon totorių ar rusų?“ Šitai išgirdus, Aldona
Susimąščius tylėjo. Jai ligi tolei atrodė,
Jogei tėvynė be krašto, taip plati, kaip pasaulis.
Pirmą kartą ji girdi, jog Lietuvoj nēr kur dingti.
Tad, rankas užlaužus, Valterio klausia, kas veikti.
„Vienas būdas, Aldona, vienas beliko lietuviams
Ordino galiai sutriuškinti; man tas žinomas būdas.
Bet neklauski, mieloji! Nesang prakeiksiu tą dieną,
Kuomet priešo prispirtas griebsiuosi to baisaus būdo.“
Nieko daugiau nepasakė, žodžių Aldonos neklausė,
Vien Lietuvos tik nelaimės matė aplink ir girdėjo,
Kol pagaliau keršto liepsnos, pagiežoj kurstomos nuolat,
Skausmo ir sielvarto dydžiu širdį kaip tvanas apsėmė,
Viską joje sunaikino, net ir vienintelį jausmą,

Tą, kurs jį guodė lig šiolei,— jausmą gaivinančios mellės.
Taip, jei ažuolui kartais neatsargūs medžiokliai,
Ugnį kamiene įkūrę, šerdę žarijom išdegins,
Girių valdovas neilgai šlamančiais lapais bemūdraus *.
Vėtros šakas jo aplaužys, net ir žaliasis vainikas,
Puošęs jo galvą iškilnią, greitai nudžius, pajuodavęs.

Ilgai blaškės lietuviai prieglobsty girių ir kalnų,
Vokiečius užpuldinėjo ir puolami narsiai gynės,
Koleig sykį ištiko Rūdavos žiaurus mūšis *,
Kur lietuvių jaunimo daugel tūkstančių krito
Ir taipogi kryžiuočių — lygiai vadovų ir brolių.
Vokiečiams į pagalbą užjūrio tuntal atėjo,
Valteris su Kęstučiu gi kaukarus * pasiekė saugiai
Su aplamdytais skydais ir kardais apdaužytais,
Dulkinį ir pavargę grįžo paniurę namopį.
Valteris žmoną sutiko, žodžio į ją neprabilęs.
Vokiškai su Kęstučiu ir vaidila kažką tarės.
Nesuprato Aldona, vien tik širdis bailiai spėjo
Kažką šurpauš, netikėto. Kuomet tie pabaigė tartis,
Trise kartu į Aldoną kreipė žvilgsnius rūpestingus.
Valteris žvelgė ilgiausiai, skausmo tyloj susikaupęs,
Koleig ašaros stambios jamui per veidus pasruvo.
Puolė į kojas Aldonai ir prieg širdies glaudė ranką,
Melsdamas, jogei atleistų, ką ji dėl jo iškentėjo.
„Vargas moterims,— tarė,— jeigu bepročius myli,
Kur akim neramiaja veržias už tėviškės sienų,
Kur mintim tarsl dūmu kyla virš stogo gimtinio,
Kur širdim namų laime negali ramiai pasitenkint.
Didžios širdys, Aldona, tai aviliai perdaug erdvūs:
Jų medus nepripildo, liekti * buveinė driežamus.
Vai, atleiski, Aldona! Noriu namie nū pabūti,
Nū noriu viską pamiršti, būkiva nū mudu dviese
Tuo, kuomi buvova vakar; ryt...— ir nedrįso pabaigti.
Kas per džiaugsmas Aldonai! Ji pamanė, nūdalė *,
Jogei Valteris būsiąs nū ramus jau ir linksmas.
Štai jis ne taip susimąstęs, akys gyviau suspindėjo,
Veide užkaito raudonis. Valteris vakarą visą
Liko prie kojų Aldonos. Lietuvą, karą, kryžiuočius —
Viską pamiršęs, kalbėjo apie tą metą laimingą,
Kai, Lietuvon jis atvykęs, pirmąkart ją pamatė,
Kaip vaikštinėjo po slėnį, ir apie daugel brangių jam —
Vaikiškų, betaig žavingų meilės pirmosios dalykų.

Kodring mielą tą šneką žodžiu „rytoj“ vis nutraukia?
Ir susimąsto iš naujo, ilgai žvelgia į žmoną,
Ašaros temdo akis jam, nori ką tarti ir nedrįsta.
Argi jausmus išgyventus, buvusios laimės šešėlius
Tam vien būtų pašaukęs, kad atsivėikintų veikiai?
Visos šnekos bei visos vakaro šito meilybės
Argi būt paskutinė gęstančios meilės liepsnelė?
Klaustumbei veltui; Aldona žiūri, laukia, svyruoja
Ir, palikusi menę, dar slapta pasižvalgo:
Valteris pilasi vyno, daugel taurių jis išlenkia
Ir senelį vaidilą nakčiai prieg savęs palieka.

Vos tik saulė tekėjo, aidi pagrunda * kanopos,
Ryto migloje dvieje skuba kalnop raitininku.
Būt suklaidinę sargybas, betgi vienos neapgavo:
Budrios akys mielosios — bėglį įspėjo Aldona,
Kelią pastoja jam slėny — liūdnas tai susitikimas.
„Grižk namo, mylimoji, grižki! tu būsi laiminga!
Gal atrasi tu laimę globoj gimtosios šeimynos,
Tu graži ir jauna dar, užmaršty rasi paguodą.
Daug kunigaikščių ne kartą tavo rankos geidavo;
Vėl esi nū laisva tu didelio vyro našlystėj,
Kurs dėl tėvykščios labo net ir tave štai palieka!
Lik sveika ir pamirški; kartais paverki manęs tu:
Valteris visko neteko, Valteris vienišas liko;
Tartumei tyruose vėjas turi bastytis pasauly,
Smurtaut, žudyti ir galopi žūti mirtim išdaviko.
Bet po daugelio metų Alfo vardas iš naujo
Lietuvoj ims skambėti. Iš vaidilų tu lūpų
Jojo žygius gal išgirsi. Tuomet, mieloji, atminki,
Jogei tas riteris juodas, tieką slapybių sukaupęs,
Žinomas tau tiktai vienai, buvo vyru tavuoju,
Ir išdidumas tebūnie tavo našlystės paguoda.“
Klauso nuščiuvus Aldona, norint negirdi nė žodžio.
„Joji! Tu joji!“ — sušuko, bet ir pati išsigando
Žodžių „tu joji“; vienas tas žodis skambėjo.
Nieko nemastė ir nieko nebesuprato: jos mintys,
Jos ateitis, atminimai — viskas sąmyšy pynės.
Bet širdim vien įspėjo, jog neįmanoma grįžti,
Jogei pamiršt negebės ji; akys, apsiaubtos blūdo,
Keletą kartų sutiko klaikų Valterio žvilgsnį.
Žvilgsnis tas jau ir vakar jai paguodos nesiulė.
Todrin, rodės, ko naujo ji ieškojo aplinkui

Ir akim vangiai * tyrė slėnį, miškus ir pakriūtes *.
 Viduj girios pats vienas spindi už Nemuno bokštas.
 Moterų tai vienuolynas, liūdnas krikščionių atminklas.
 Už to bokšto užkliuvo akys ir mintys Aldonos,
 Tartumbei pagrobtas vėjų jūros sraute balandis
 Puola į vienišą stiebą jamui nežinomo laivo.
 Valteris viską suprato. Seka jis paskui Aldoną,
 Savo mąstis * jai praskleidžia, paslaptį saugot įsako,
 Ir prie vartų, vai dieve, jiemdviem baisu buvo skirtis.
 Alfas su vaidila tuoj išvyko ir ženkle neduoda.
 Vargas jamui, jei nūdie priesaikos neištesėjo,
 Jei gu laimę pamynęs, širdį Aldonos sužeidęs,
 Jei gu tieka aukojęs, viską niekamui aukojo.
 Kitką rytojus parodys. Vokiečiai, pabaigiau dainą.

* * *

„Jau baigė, baigė,“— menėje sušneko.
 „Ir ką tas Valteris? Kame jis dingo?
 Kur? Kam tas kerštas?“— daug spėlioti teko.
 Tik vienas mistras tam triukšme sustingo,
 Be žado sėdi nebylus, paniuręs,
 Didžiai sujaudintas, skruostai nublankę,
 Tik taurę po taurės lig dugno lenkia.
 Bet naujos aistros jau krūtinėj kurias,
 Ir priešingi jausmai žaibais kryžiuojas:
 Staiga užkaista veidas suliepsnojęs,
 Rūstumas trykšta iš kaktos raukšlėtos,
 Pasmėlo * lūpos, akys pasiklydo,
 Vyzdžiai lyg kregždės, kylant audrai, mėtos.
 Štai pagaliau į menės šoka vidų:
 „Dainos kur pabaiga? Dainuok man galą
 Ar duok kankles. Ir netylėk taip baisiai!
 Pripildykite taures, jei širdys šąla!
 Dainuosiu pabaigą, jei tu varžaisi.

Pažįstu aš gerai vaidilos dainą:
 Jis, kaip šuva nakčia, nelaimės staugia.
 Gaisrus dainuojate ir žūtį baugia
 Už mūsų sielvartų šlovingą kainą.
 Dar kūdikiui ta jūs daina klastinga
 Gyvatės geluoniu krūtinėn sminga

Ir varvinti nuodus į širdį ima:
Tėvynės meilę ir garbės troškimą.

Ji nuolat pėdomis jaunuolių seka
Tartum šešėlis nužudyto priešo;
Ji kartais pokylio nutraukia šneką
Ir džiuogesio taures krauju atmiešia.
Deja, per daugel aš dainų klausiausi!
Įvyko! Džiaukis, senas išdavike!
Juk dainiui kerštas — tai šlovė garsiausia!
Dar vyno! Tavo norai bus įvykę.

Tą dainą baigsiu... Ne, dainuosiu kitą.
Kai aš Kastilijoj kariaut turėjau,
Ten daug baladžių * maurose girdėjau.
Grok, seni, gaidą, tą, kur tuomet rytą,
Kai slėny vaikas... o! tai būta laimės...
Visur tą gaidą įpratau niūniuoti.
Eikš, seni, dėl dievų visokių baimės
Vokiečių, prūsų..."

Seniui reik kankliuoti.

Užgauna stygą, veda klaidų toną
Ir lydi Konrado dainuotę trankią,
Kaip lydi vergas savo rūstų poną.
Tuo tarpu geso liepsnos žibintuvų,
Ilga byla svečius į miegą lenkia,
Bet mistrui giestant, niekas nesibodi:
Ankštu ratu visi aplink užgriuvo
Ir jo dainos kiekvieną gaudo žodį.

A l p u h a r a

Baladė

Rūksta griuvėsiuose maurų vietovės,
Pančius jiems nukalė karas.
Vien tik Grenados * ginas tvirtovės,
Bet jau Grenadoje maras.

Dar Alpuharos kuore surinko
Riterius pats Almanzoras *,
Bet jau Ispanai siaučia aplinkui,—
Apgulė pilį jų voros.

Auštant suguro mūrai granito,
Trupa nuo smūgių tvirtovė.
Jau minaretuos * kryžiai sušvito:
Priešas pilin įsibrovė.

Viens Almanzoras, kuomet išvydo
Savojo būrio žudynes,
Puolęs pro tankmę iečių ir skydų,
Dingo, vyčius * suklaidinęs.

Džiaugias ispanas, pilį užgrobes,
Mindo lavonus ir kraują,—
Pasidalinęs vergėm ir lobiais,
Liedamas vyną, puotauja.

Šitai sargyba triukšmą nutraukia:
Riteris svetimo krašto,
Vado beieškąs, duryse laukia,—
Svarbų atnešęs jam raštą.

Tai Almanzoras, maurų karalius,
Kerštą sutramdęs ir pyktį,
Lenkias ispanų teisei ir valiai,
Prašo vien gyvą palikti.

„Ispanai,— šaukė,— aš prie jūs kojų
Žemę kakta palytėsiu.
Aš jūsų dievui maldą aukuju,
Pranašus jūsų tikėsiu.

Plinta tas garsas — griūva jau kliautys*:
Šitai arabų galiūnas
Su pavergėju nori broliautis,
Būt vasalu jo karūnos.“

Narsą ispanai vertinti moka:
Vos Almanzorą pažino,
Tuoį jį kaip draugą sveikinti šoka,
Meiliai kiekviens apkabina.

Pats jis kiekvieną sveikinti ėjo,
Vadą širdingai jis glaudė,
Ranką jo stvarstė ir glamonėjo,
Lūpas prie lūpų prispaudė.

Tuomet nusilpęs žemėn sudribo,
Apsupą * plėšė, vyniojo,
Rankom ispano kojas apkibo,
Šliaužė žeme ir vaitojo.

Žvilgsnį pakėlė — jie nusigando:
Veidas jo mėlynas buvo.
Burną iškreipęs, juoktis dar bando,
Akys krauju jam pasruvo.

„Giaurai *, drebėkit! Veidas pamėlęs
Šiaubą į širdį jums varo.
Aš apgavau jus: Grenadoj kėlęs,
Atnešiau kerštą ir marą.

Aš bučiavau jus. Perdiegt suspėjau
Jūsų širdin baisią mirtį.
Eikit, žinosit, kaip aš kentėjau,—
Jus tom kančiom noriu skirti.“

Blaškos, rėkia, tartum suspausti
Rankom ispaną norėtų
Ir prie krūtinės amžiams priglausti.
Juokias juoku negirdėtu.

Juokias — jau mirė... Vien tik blakstienos,
Lūpos šaltai prasišiepia,
Vien tik tas juokas — velniškas, vienas
Veido siaube atsiliepia.

Bėga ispanai — gena juos maras.
Krinta jie vienas po kito.
Kolei išspruko iš Alpuharos,
Veikiai visi ten iškrito.

„Tai šitaip maurus keršijo kadaise.
Apie lietuvi norit paklaustyti?
Gal būt, jisai jau klastą ruošia baisią
Ir tuoj ateis nuodų vynan maišyti?“

Bet ne, vai, ne! Nū papročiai kitoki.
Valdove Vytaute, yra, žinoki,
Tarp jūs tokių, kurie prieš savo žmones
Pas mus maldauja keršto kaip malonės.

Bet ne visi — prisiekiu jums perkūnu!
Yra dar Lietuvoj — aš apdainuosiu...
Šalin tos kanklės — trūkę stygos kliūna.
Dainos jau nebebus — tačiau tikiuosi,
Jog gal kada — po vyno susivokę...
Per daug išgėriau — žaiskit — nér ko pykti...
O tu, Al...manzor *, — ak, šalin, senioke! —
Šalin Albaną — noriu vienas likti!"

Tai taręs, atgalios nusvirduliavo,
Į kėdę krito, radęs savo kertę,
Kažkam grasino ir piktažodžiavo,
Skobnį su indais ir vynais apvertęs.
Galop nusilpo, galvą panarino,
Prigesusius vyzdžius migla užplūdo,
Putotom lūpom kažką tart mėgino
Ir taip užsnūdo.

Suglumę stovi riteriai aplinkui,
Nors Konrado tą įprotį pažįsta:
Kai vyno jį aistra ūmai ištinka,
Įpuola jis į klaikią beprotystę.
Bet pokyly! Pakešt tokią sarmatą!
Prie svetimų tokį parodyt pyktį!
Kur vaidila? Ar mistras jį suprato?
Bet sąmyšy jis spėjo jau išnykti.

Spėliota, jog tai pats Albanas buvęs,
Lietuviškas dainas čia mistrui suokęs
Ir taip į karą kurstęs su lietuviais,
Ir papročius pagonių jam pajuokęs.
Bet kodėl mistras šitaip užsimiršo?
Ir kodėl Vytautas staiga įniršo?
Ir kaip baladės rasti prasmę aiškia?
Spėliota veltui, ką tai visa reiškia.

KARAS *

Jau karas! Konradas nebeįstengia
Tramdyti, kas tarybos jau nuspręsta.
Visa šalis sujodus kerštą rengia
Už Vytauto ir Lietuvos tą klastą.

Nes Vytautas, kurs ordino maldavo
Padėti Vilniaus sostinę atgauti,
Dabar, po puotos, kai tik žnią gavo,
Kad paruošti jau tantai reikalauti,
Užuot nauja draugyste pasikliojęs,
Pabėgo pats su savo palydovais.

Į vokiečių sodybas įsibrojęs
Su įsaku, apgaule suklastotu,
Ugnim naikino ordino tvirtoves
Visu pasienio numatytu plotu.
Tad ordinas kerštan už savo žmones
Paskelbė kryžiaus karą prieš pagonis.
Išėjo bulė *. Sausuma ir jūre
Narsuoliai tvinsta, kautis pasiruošę,—
Galingi grovai *, vasalus subūrę,
Raudonais kryžiais savo šarvus puošia *.
Be to, visais šventaisiais prisaiškinti
Atverst pagonis arba išnaikinti.

Įpuolė Lietuvon — ir ką padarė?
Jei akylus, pasilypėk į kalvą,
Žvelk Lietuvon, kai ges žara vakarė:
Tu kruviną danguj išvysi spalvą,
Kuria gaisrai apsėmė skliautą baisiai.
Toki visų grobikų smurto vaisiai:
Gaisrai, piovynės ir klasta žabangų,
Ir žygliai, džiugina kvailių menkystą,
Bet kuriuose išminčius atpažįsta
Vien keršto balsą, šaukiantį į dangų.

Kaskart toliau gaisrai pavėju rūko,
Kryžiuočiai Lietuvon tolyn vis brovės,

Jau, sako, ties Kaunu, ties Vilniūm kovės,
Galop ir žinios, ir gandai nutrūko.
Aplinkui jau liepsnų nebematyti,
Gaisrai vis tolimesnę siaubia sritį.
Namiškiai veltui ilgiši kas dieną,
Vergų ir lobių laukę neatlyžta.
Žvalgai, nori gerų parnešt naujienų,
Skubiai išvyksta, bet nebesugrižta.
Ta netikrovė taip visus čia slėgia,
Kad kęsti skausmą būt geriau pajėgę.

Ruduo pasibalgė, jau pūgos staugia,
Laukus, kelius balta užklojo skraistė,
Nakčia padangė vėl nušvito baugiai,—
Žiemų žara ar karo vėl pašvaistė?
Kaskart ryškiau atospindžiai gaisruoja,
Kaskart arčiau padangė raudonuoja.

Marienburge žmonės pastebėjo,—
Kažkas kely ten kapstosi iš sniego.
Gal grįžo Konradas, vadai parėjo?
Kaip juos sutikti? Laimėjo ar pabėgo?
O kur kiti? Bet mistras ženklą duoda
Ir toly rodo išblaškytą gaują.
Tas vaizdas * paslaptį praskleidžia juodą.
Jie bėga, krinta, graibsto sniegą sauja,
Parkritę šliaužia, kaip vabzdžiai ropoja
Ankštam inde niokodami viens kitą,
Lavonais stiepias, kol kiti juos koja
Nustums atgal į duobę iškapstyta.
Vieni užtirpusias dar vilko kojas,
Kiti sustingę pakelėj voliojos,
O tie, rankas iškėlę, klalkiai dairės
Ir miestą rodė, kaip prie kelio gairės.

Iš miesto bėgo išsigandę žmonės,—
Jie bijo spėti ir nedrįsta klausti,
Bet šiurpūs žygiai tos baisios kellionės
Karių veiduos akivaizdžiai įspausti.
Iš jų akių ledinė žūtis smelkias,
Jų veidus čiulpia nykuma ir alkis.

Čia Lietuvos karių trimitai gaudžia,
Tenai pusnynais suokia pūgos graudžiai,
Toliau šunų išalkę rujos loja,
Ir ties galvom pulkai kranklių skrajoja.

Pražuvo viskas *. Kas būt patikėjęs,
Kad Valenrodas, tiek nuveikęs ginklu,
Iš seno išmintim plačiai garsėjęs,
Neperpras Vytauto paspėsto tinklo
Ir pasirodys kaip bailys be ryžto,
Ir kad apgautas, keršto suviliotas,
Toli į Lietuvos nuklystų plotus
Ir taip gėdingai, metęs Vilnių, grįžtų.

Kai išsikvojo didį lobio kiekį
Ir badas ėmė vokiečius kamuoti,
O priešas iš visur atkirsti siekė
Ir tramdė siuntą jo būriai ginkluoti,
Kai riteriai šimtais pradėjo kristi,
Staigiu smūgiu reikėjo baigti karą
Arba atgal iš kilpų tų išbristi.
Bet mistras savo kiaute užsidaro,
Medžioti jodo ar pats vienas varo
Kažin kokias kažin su kuo derybas
Ir viską slepia nuo vadų tarybos.

Ir pagaliau jau taip kare atšalo,
Kad ašarų sąvų žmonių nepaisė
Ir, rodės, tęs tą karą jis be galo.
Rankas sukeitęs, rūgo kaip kadaise,
Diena dienon su Albanu kuždėjos.
Tuo tarpu ir žiema pūgom užklupo,
O Vytautas, surinkt pulkus suspėjęs,
Gurguoles puolė ir aplinkui supo.
Gėdinga ordino karionių diena!
Didysis mistras bėga iš kautynių!
Užuot šlovės ir grobių neša vieną
Lietuvių pergalės nelemtą žinią.

Ar jūs regėjot, kai iš tų žudynių
Jis šmėklų tuntus vedė į tėvynę?
Niūrus rūstumas jojo kaktą niaukė,
Ir skausmo kirminas vagojo veidą.

Ir jis kentėjo,— bet pradenk tą kaukę:
Tie jo vyzdžiai, blakstienom užsiskleidę,
Iš pasalų bloga ugnim spindėjo,
Kaip kometa *, kuri karais grasina,
Klaidi kaip liepsnos, kur tamsoj švitrėja,
Kuriom keleivį velnias suklaidina.
Tūžma ir džiaugsmas iš vienos krūtinės
Į velniškos apgaulės žvilgsnį pynės.

Murmėjo žmonės, mistras nebepaisė.
Sušaukęs tartis riterius dar syki,
Prabilo, žvelgė, liepė,— kaip kadaisė,—
Ir štai, o gėda! Vėl visi juo tiki.
Dangaus čia bausmę regi jie savaiame,
Nes ko tikėti nepriversi baimė!

* * *

Paliauk, puikuoli! Atpildas artėja.
Yra Marienburge slaptos rūšys.
Naktovidį, kai miestas aptamsėja,
Ten tribunolas renkasi rūstusis *.

Didžiulio ruimo * skliautuos pakabintas
Ten dieną naktį žybčioja žibintas.
Ratu sėdinių dvylika ryškėja,
Ir slaptos teisių knygos glūdi soste.
Juodai šarvuotų dvylika teisėjų,
Juoda kiekvienas prisidengęs klostė.
Taip nuo minios į urvą pasitraukę,
Jie patys dėvi slaptinumo kaukę.

Visi sutarę ir laisvai prisiekę,
Jie nuodėmes savų valdovų pliekia,
Kad ir slaptas, bet jau perdaug niekšingas.
Ir kai nuspręs jau bendrą pasmerkimą,
Kiekviens ir broliui taps negailestingas:
Klasta ar atvirai jį vykdyt ima.
Težūnie tas, kurio prakeiktas vardas!
Tad rankoj durklas, o prie šono kardas.

Ir štai pakilo kaukėje teisėjas
Ir, su kardu prie knygos priartėjęs,

Prabilo taip: „Rūstusis tribunole!
Mūs įtarimas aiškus ir visų vienodas:
Žmogus, kurs Valenrodu šaukiamas lig šiolei,
Nėra tai Valenrodas.

Bet kas jis? — nežinia. Tuoį dvylika bus metų,
Kai pareinų turnyre pirmąsyk jį matė.
Kai grovas Valenrodas Palestinon ėjo,
Jis grovo ginklanešio drabužius dėvėjo.
Netrukus Valenrodas nežinia kur žuvo.
Anas ginklanešys, spėliota, jį nužudęs
Ir iš šventosios žemės * greit pasprūdes,
Ispanijon slapta pakliuvo.

Ten kovose su maurais jis pasižymėjo,
Taip pat turnyruos daugel dovanų laimėjo
Ir jau Valenrodu visur vadintas buvo.

Paskui šventus vienuolio apžadus priėmęs
Ir likęs čia mistru, būt žūtį mums nulėmęs.

Kaip valdė ordina, visi tai žino:

Kai žiemą badas mus ir Lietuva naikino,
Jisai medžiokles ruošė vienas, piktdėjas,
Ir ten su Vytautu daugkart slapta derėjos.
Man susekė šnipai kiekvieną žingsnį jojo.—
Ir nūn nakčia prie bokšto pasislėpę seka:
Jie nesuprato, ką jis atskiduolei šneka,
Bet jis, aš jums sakau, lietuviškai bylojo!

Tad nuomonę turėdamas jau aiškia,
Kurį slapti teismai yra pareiškę,
Ir žvalgo pranešimą jau kelintą,
Ir visa tai, kas viešumoj jau plinta,
Aš mistrą kaltinu — ir nebijau suklysti:
Klasta, erezija *, krauju ir išdavyste.”

Čia kaltintojas, ties knyga priklaupęs,
Ant juodo kryžiaus dešinę padėjo
Ir prisiekė, maldingai susikaupęs,
Dievu ir kančiomis mūs atpirkėjo.

Nutilo jis. Teisėjai sprendžia bylą.
Nei ginčijas, nei tylomis jie kalbas,
Tik žvilgsnį mes arba pajudins galvas —
Ir jau skraudi mintis slapta jiems kyla.
Kiekvienas eina iš eilės prie sosto,
Po lapo lapą durklu knygoj klosto,—

Tiktai įstatymų tyliai teiravos
Ir ką jiems sąžinės paliudys savos.
Sustojo, dingo abejonių kliūtys,—
Visi sutartinai sušuko: „Žūtis!“
Ir triskart mūrai aidesiu prabilo:
„Žūtis!“— vienam tam žodyje girdėjai
Jau pasmerkimą.— Sutarė teisėjai,
Ir dvylika kardų viršum pakilo —
Visi į Valenrodo taiko širdį.
Slapčia išėjo,— viskas jau nutilo,
Tik iš paskos dar aidą „žūtis“ girdi.

VI

ATSISVEIKINIMAS

Ankstyvas rytas — gilios pusnys sniego,—
Štai mistras skuba per pūgas ir krušą.
Paežerėj prie bokšto vos pribėgo,
Sustojo ir kardų į sieną muša.
„Aldona,— šaukia,— mūs kova laimėta!
Išpildžiau žodį, pareigai paklusęs:
Jie pražudyti, viskas ištesėta.“

A t s k i d u o l ė

„Tai Alfas?! Jo kalba! Tai tu, brangusis!
Tad kaip?.. Taika?.. Tu jau parjoji?
Tu grįžti sveikas? Ten jau nebejosi?“

K o n r a d a s

„Neklauski nieko ir klausyk, brangioji.
Aš tau kalbėsiu — viską sužinosi.
Jie sutrypti! Štai ugnys dangų gožia*.—
Tai Lietuva kryžiuočių žemėj siaučia.
Jie šimtą metų liks be dvasios griaučiai.
Tai aš nudėjau angį šimtabuožę.
Sunyko lobiai, jų jėgos šaltinis,
Griuvėsiuos miestai, upės kraujo teka,—
Tai mano keršto žygis paskutinis.
Šiurpesnis kerštas nebent velniu seka.

Daugiau nenoriu, juk turiu dar dūšią.
Jaunystę skyriau klastai ir pagiežai,
Smurtingiems žygliams; — nū sparnai palūžę,
Pabodo klastos, kovai aš netikęs.
Gana kerštauti — žmonės juk ir priešai.
Grižtu trumpam čia, Lietuvą palikęs.
Ten tavo pilį gimtąją regėjau,
Bet Kauno mūrai — tik juodi griuvėsiai.
Aš, juos pamatęs, šuoliu skriete skriejau,
Kur mūsų slėnio goždavo pavėsiai.
Viskas kaip tuomet! Niekas nepakito:
Žolynai, gėlės ir žiedai tie patys.
Seniai mes skyrėmės ten viens nuo kito,
O rodės, jog buvau tai vakar matęs.
Meni tą statų akmenį didžiulį *,
Kur būdavo vilionė mūs vaikštynių?
Jis ir dabar ten samanotas guli,
Tik jį vijokliai slepia apipybę.
Žoles nurovęs, ašarom jį ploviau.
Suolelį tą, kur jovarų šešėly
Tau iš velėnų aš kadais sukroviau,
Ir tą, kur gerti mėgai, šaltinėli,—
Aš viską suradau ir apžiūrėjau.
Ir tavo tą kampilį pavėsingą,
Kur gluosnio apsmailyt šakom suspėjau...
Klausyk, Aldona, kaip tai stebuklingai!
Tos sausos šakos, įsmeigtos į smėlį,
Didžiuliais medžiais virto jau per ilgą,
Ir jų lapeliai, sprogstant, puikiai žvilga,
Ir vėjas švelnų glosto žalumėli.
Ak, šitas vaizdas, dangiškai pakitęs,
Man širdį laimės nuojautos pripildo,
Aš gluosnį bučiavau, ant kelių kritęs.
„Duok dieve,— maldavau,— teišsipildol
Kad mes, sugrįžę į tėvų šalelę,
Lietuvišką velėną apkabinę,
Naujai atgimtum, kad ir mūsų dalį
Nuskaidrintų viltis pavasarinė!

Tad grįžkim, grįžkim! Aš turiu dar valdžią,
Paliepsiu akmenis nurist nuo vartų.
Bet nors jie būtų kietesni daug kartų,—
Aš patį plieną trupinau ir skaldžiau.

Tenai, o miela, į gimtinę brangią
Tave nunešiu aš ant savo rankų
Arba į kitą tolimą padangę,
Kur ošia girių plotai neįspėti,
Kur priešo ginklas durų nebetranko,
Kur pergalės šauksmų nebegirdėti,
Kur mūsų brolių kančios nebelanko.
Tenai kiemionio tyloje trobelėj
Ant tavo rankų ir prie tavo šono
Pamiršiu, kad yr tautos ir karaliai,
Kad yr pasaulis,— sau gyvensim dviese.
Sakyki, leiskil”

Nekalba Aldona.

Jisai dar laukia valandėlę trumpą,
Bet jau aušra raudoną šydrą * tiesia.
„Aldona, varge, rytas mus užklumpa.
Sukils tuoj žmonės ir sargai už sienos,—
Aldona!”— šaukė, meldė, nekantravo;
Nutrūko balsas, virpa vien blakstienos.
Nuleido veidą, skausmo išraižytą,
Ant kelių puolė, prašė ir maldavo
Ir bokšto šaltą jis bučiavo plytą.

„Ne, jau ne metas! — ji liūdnai atsakė,
Tačiau tvirtai: — Gal dievas duos jėgų man,
Jau ir be to gana mane jis plakė.
Aš prisiekiau, įėjusi tan rūman,
Kad lig mirties šio bokšto neapleisiu.
Negundyk, mano mielas, to nekeisiu,
Ką dievui iš širdies buvau žadėjus.
Ir ką tu pamatytum? Šmėklą baisią!
Beprotė, jei, tavim aš patikėjus,
Manyčiau laimę rasti, kaip kadaise,
Kad tu priglausi vėl mane, kaip žmoną.
Bet kas, jei tu, manęs net nepažinęs,
Su išgąščiu atstūmęs nuo krūtinės,
Suksis: „Ne, ta šmėkla ne Aldona!”
Taip, iš akių žvitrumas jau prapuolė,
Ir mano veidas — ak, net šiurpas ima!
Vai, ne, nereikia, kad šiurpi skurduolė
Puikios Aldonos terštų atminimą.

Atleisk, mylimasis, bet žinoki,
Jei būva metas aiškios mėnesienos,

Tau priartėjus, aš slepiuos už sienos,
Nes pamatyt bijau tave kitokį.
Aš šiandien, gali būt, išvysčiau kitą
Nei tas, kuris kadaise vieną rytą
Su tėvo vyrais mūs pilin įjojo.
Jo rūbas ir liemuo, jo veidas, akys —
Many išliko visas vaizdas jojo.
Taip gintare nuskendusios plaštakės
Negali spalvos niekadoms išnykti.
Ar ne geriau mums, Alfai, pasilikti,
Koki mes buvom ir koki vėl būsim,
Kai nebe žemės buičiai amžinai paklusim?

Palikim laimingiesiems slėnio lanką;
Aš mėgstu savo bokšto kietą tylą.
Tave matau — ir laimės man pakanka,
Kai tavo balsas vakare prabyla.
Brangusis Alfai, aš ir šitam būste
Radau paguodos nebe vieną sykį.
Pamesk žudynes, pagiežą bei rūstį,
Dažniau mane tu ir anksčiau lankyki.

Klausyki, gal galėtum šitą plotą,
Kaip ten, tokiais medeliais apšodinti,
Tokias gėles ir gluosnius išauginti —
Tą akmenį atritint samanotą:
Tegul čia artimo sodžiaus vaikučiai
Žiedais gimtaisiais galvas vainikuoja,
Te dūdeles gimtinio gluosnio pučia,
Tegul dainas lietuviškas dainuoja.
Daina gimtoji man prablaivo mintį,
Ji leidžia Lietuvą sapnuos regėti,
O mūsų meilei amžinai atminti
Ant Alfio kapo teneliaus skambėti."

Bet Alfas jau negirdi. Sniego klodu
Paežerėj be tikslo jis klajoja.
Čia ledo kalnas, ten giria boluoja,—
Ir viskas klaikiai sutemoj atrodo.
Bet nuovargis jam užmiršties suteikia,
Žiemos žvarba jam kelia tvanko jausmą:
Nuplėšia skraistę, šarvų jam nereikia,—
Jis viską nusviedė, deja, ne skausmą.

Jau auštant miesto pylimą pasiekęs,
Pamatė, lyg kokia ant tako kliūtis,
Lyg koks šešėlis krypudamas driekias
Ir dingsta toly prie juodos pakriūtės;
Tik balsas aidi: „Žūtis, žūtis, žūtis!“
Dar žvalgos Alfas — nieko jau nebmato.
Sustojo, mąsto — ir staiga suprato.
Ištraukė kardą, žvalgosi ir tiria:
Aplinkui tuščia, per laukų dirvonus
Tik sniegas švilpia sūkuriais į girią
Ir staugia vėjas, klysdamas į šonus.
Jis apsižvalgo ir susigraudinęs
Netvirtais žingsniais grįžta, kur kampinis
Aušroj matyt bokštálangis Aldonos.
Jis gali jau iš tolo ją išvysti.
„Laba diena,— sušuko,— tiek jau laiko
Mums tik nakčia matytis pasitaiko.
Laba diena — miela tai pranašystė:
Pirma laba diena per metų tieka.
Bet ko grįžtu? Įspėki mano mintį.“

Aldona

Spėlioti nenoriu. Man sudiev belleka.
Šviesu, brangusis, gali kas pažinti.
Nebekalbėk. Lig vakaro būk sveikas.
Išeiti negaliu.

Alfas

Jau nebe laikas.
Prašau tavęs, numesk kokią šakele.
Žiedų ten nér, tai gal bent kaspinėlių
Ar gelsvą savo garbanų pluoštele,
Ar savo bokšto sienos akmenėlių.
Ne kiekvienam rytoj sulaukt aušrinės.
Numesk, kas atminimą sieloj kelia,
Kame dar šiandien tavo kvapas tirpo,
Kame karšta dar ašarėlė virpa,
Kad mirdamas turėčiau prie krūtinės.
Tau paskutinį noriu žodį skirti,—
Man laimė būt kartu sutikti mirtį.

Iš čia matai to pastato bokštelių?
Tenai aš būsiu. Ženkliui numatyta —
Juoda skara ten plevėsuos kas rytą,
O naktį žiburys spindės langely.
Jei pastebėsi, kad skara nupuolė
Ar naktį nežiba lange spinksuolė,
Žinoki, kad vilties daugiau nebliko.
Sudiev!”

Nuėjo ir ertmėj * išnyko.
Aldona dar ilgai lange rymojo.
Diena jau baigės, vakarai pilkavo,
Palangę vėjas snalgėm apsiėjo,
O josios rūbas vis dar plevėsavo,
Ir žemėn rankos ištiestos bolavo.

* * *

„Jau leidžiasi,“ — Albanui Alfas tarė,
Parodęs saulę ir raudoną dangų.
Jis rytą šitam bokšte užsidarė
Ir žvalgė toly atskiduolės langą.

„Paduok man kardaž ir lik sveikas, drauge.
Už bičiulystę dėkui tau paslaugią.
Einu prie bokšto. Gali atsitikti,
Kad amžinai tavęs jau nebmatysiu,
Ir šitas būstas teks tau ryt palikti.
Tad paslaugos vienos tavęs prašysiu.
Aš taip čia vienas! Nėr man niekur nieko —
Ir niekam neturiu aš ko byloti
Prieš mirtį. Vien tik tu ir ji man lieka.
Sudiev, Albanai! Reik ir jai žinoti.
Numesi skarą, jeigu ryt iš ryto...
Bet kas tai? Triukšmas?.. Lyg duris daužytų...”

„Kas eina?“ — triskart šauksmas nuaidėjo.
Ir „Žūtis!“ — šiurpiai atsakas sušuko.
Matyt, sargyba spirtis negebėjo,
Ir durų varžtai sužvangėję trūko.
Jau prieangiais girdi artėjant gaują,
Juk štai ir laiptai bilda geležiniai,
Jau mistro rūman bus atsidanginę,—
Šarvuotais žingsniais čerška ir triukšmauja.

Spyruokllais Alfas užrakinęs angą,
Ištraukęs kardą, stveria greit nuo stalo
Pripiltą taurę, atsišlieja lango
Ir staigiai geria: „Drauge, ligi galo!“

Albanas blanksta, nori griebti taurę,
Tačiau svyruoja, delsia ir nellečia.
O jau už durų girdi grėsmę žiauria.
Nuleido ranką — „Supranti? — tai jie čia!“

„Senasai drauge, tau ryžtumo stinga?
Pripilsiu taurę, — ką gi dar galvoji?
Aš savo jau išgėriau, štai tavoji.“
Albanas mąsto dūmą sielvartingą.

„Vai ne, sūnau! Turiu aš godą * svarbią:
Aš noriu likti po tavim gedėti
Ir tavo žygio didžią šlovę-garbę
Į skambiają dainą kenčiantiems sudėti.
Aš Lietuvą apeisiu, kolei gyvas,
Paleisiu dainą į miestus ir kiemus, —
Skanduos ją dainiai mūšiuos, o augyvės
Namie vaikamus ją dainuos saviemus.
Iš tos dainos prie lopšio ir prie vygės
Išaugš už mūsų kaulus keršto žygis!“

Su ašaromis Alfas langan krinta
Ir ilgai, ilgai veizi dar į bokštą:
Mielų vaizdų atsižiūrėti trokšta
Gėloj mirtinėj širdžia sugraudinta.
Paskui bendram atodūsy kiekvienas
Jie paskutinįkart apsikabina.
O durų angoje jau žvanga pllenas,
Įsiveržė ir Alfą jau pažino.

„Štai išdavikas! Šiandien mirt jam skirta.
Išpirki nuodėmes dangaus malone.
Ir tu jau čia, senasis kapelione *?
Paruošk jo slelą, kad dorai numirtų.“

Ištraukęs kardą, Alfas laukia galo,
Bet štai jis linksta, svirduliuoja, bąla,
Atsirėmė ir vėl didingas stoja,
Nuplėšia skraistę, mistro žymę trenkia

Ir ją su panieka sumindo koja:
„Štai nuodėmės, mane žūtin palenkė!“

„Aš greitai mirsiu — ko jums dar bereikia?
Ataskaitos? Aš jos nepagailėsiu.
Pažvelkit į mirties tą piūtį klaikią,
Į miestų pelenus, krūvas griuvėsių.
Jūs girdit, pūgos sniego pusnį pučia,—
Ten šala jūsų karžygių likučiai.
Jūs girdit alkaną šunijos gaują,—
Tai kryžiaus vyrų grobais * jie puotauja.
Tai mano darbas! Nieko jau nebnoriu.
Ar šimtagalvės hidros * nūn gailėsiuos?
Aš, kaip Samsonas *, griaudamas piliorių,
Ir pats žudausi rūmo to griuvėsiuos!“

Dar žvelgė langan ir negyvas krito,
Bet krisdamas nuo lango lempą sviedė.
Ji sumirgėjus triskart ratą skriedė
Ir ties pat Alfo galva nusirito.
Dar smilksta kaspinas palietam skysty,
Bet jau liepsnelė ima gest ir klysti,
Kol pagaliau, artėdama prie galo,
Dar vienąkart šviesos ratylu plakės.
Ir tam rate jau stingo Alfo akys:
Šviesa užgeso, ir vyzdžiai pabalo.

Ir tuo metu nuskrodė bokšto sienas
Skausmingas riksmas — ilgas, klaukus, vienas...
O iš kieno krūtinės? — lengva spėti:
Kas kartą riksmą šitokį girdėjo,
Tai pasakys, kad tam, kurs taip kentėjo,
Jau niekas niekad negraudins krūtinės:
Visa buitį tame riksmo girdėti.

Taip trūksta kanklių stygos sidabrinės,
Stipriau užgautos. Garsiai suskambėję,
Jos tarsi naują dainą būt pradėję,
Bet reiškia jau ir pabaigą per staigią.

Tokia daina apie Aldonos dalią.
Tik angelas danguj pabaigt ją gali;
Jautrus klausovas te širdy ją baigia!

GRAŽINA

Lietuvos valdovais XIV a. iš eilės buvo Gediminas, jo sūnus Algirdas, Didysis Lietuvos kunigaikštis, ir jo bendravaldis Kęstutis, Trakų ir Žemaičių kunigaikštis; vėliau Algirdo sūnus — Jogaila; jam įžengus į Lenkijos sostą, 1392 m. Lietuvos valdovu liko Vytautas. Dažnai iškildavo kivrčų dėl valdžios tarp didikų ir sritinių kunigaikščių. Susivaldię kunigaikščiai kartais eidavo į sandėrius su kryžiuočiais, mirtinai Lietuvos priešais.

Gražinos kalba originale sąmoningai archaizuota, vartojant senovinius žodžius, senovines gramatines formas, posakius ir sintaksines funkcijas.

Ant Naugarduko kalno seną pilį — Naugarduke, senoviniame, Didžiajai Lietuvos Kunigaikštystei priklausiusiame mieste, kurio apylinkėse gimė A. Mickevičius, ant kalno buvo pils. Jos griuvėsiai iki šiol išlikę.

Kuoras — pilies bokštas.

Grandinės žvanga, tiltas nusileidžia — prie senovinių pilių vartų, viršum griovio, būdavo nuleidžiamas ir pakeliamas tiltas.

Ir juodas kryžius drobėj baltoje — kryžiuočių ordino nariai dėvėdavo baltą apsiaustą su juodu kryžiumi.

Menė — pilies kambarys, svetainė.

Lyda — miestas tarp Vilniaus ir Naugarduko, XIV a. Lydos kunigaikštystės sostinė.

Ir žygio ugnį kurkit pilyje — senovės lietuviai žinią apie priešų antpuolį perduodavo, pilių bokštuose arba piliakalnių viršūnėse sukurdami ugnį.

Abrakas — į kelionę įsidedamas arklio pašaras.

Ščorsai — vietovė prie Nemuno.

Mindaugo kapas — prie Naugarduko yra kalnas, kuriame esąs šis Lietuvos didysis kunigaikštis palaidotas.

Supylę savo rankom ne kardais, lietuvių sostinei didžiulę kalvą — padavimuose dažnai sakoma, kad piliakalnius supylę milžinai arba kariai savo rankomis.

Svita — žymaus asmens palydovai.

Vaidilos— dvasininkai, kurių pareiga buvo apdailnuoti ar apsakyti žmonėms protėvių praeitį įvairių apeigų metu. Vaidilos turėjo didelės įtakos ir krašto valdymui.

Midus— senovės lietuvių gėrimas, pagamintas iš medaus.

Magistras— vienuolių-riterių ordino viršininkas.

Kai tik pakryps sietynas link rytų— senovės lietuvių savotiškai skalčiuodavo laiką pagal saulę, žvaigždes.

Knechtai— Kryžiuočių ordino samdomieji pėstininkai. Kryžiuočių kariuomenę sudarė patys ordino broliai, tarnai ir pasauliečiai, priklausą ordinui. Jie būdavo raiti.

Ragotinė— ietis.

Knechtai turi geležies gyvatę— čia Liutauras kalba apie paraku užtaisomą šaunamąjį ginklą, kurio anuo metu lietuvių dar neturėjo.

Ir Gediminą užmušė kadaisė gyvatė ši ant kalno Veliuonos— pagal padavimus, didysis Lietuvos kunigalkštis Gediminas (1316—1341) buvo mirtingai sužeistas paraku užtaisomu šaunamuoju ginklu mūšyje su kryžiuočiais netoli Veliuonos.

Kirviu daužiau aš vokiečius per sprandą— senovės lietuvių mūšiuose plačiai naudodavę kirvius.

Skobnis— senovinis stalas.

Vienok, jei slenkstį peržengia žaltys...— senovės lietuvių gerbė žalčius, juos prijaukindavo ir penėdavo.

Kaip Krymo maro vengia jų visi— maro epidemijos į Lietuvą ir Lenkiją užėdavo iš rytų; jas dažniausiai atnešdavo Krymo ordos totoriai.

Kūkalis— javų plktžolė, dirvinė raugė.

Variagų pelkės— dabartinės Baltijos jūros pakrantės.

Į ten jis brolius, giminalčius tremia— didieji Lietuvos kunigalkščiai iš seno skirdavo savo giminalčius vasalų teisėmis valdovais į užkarlautas žemes. *Vasalai*— feodalizmo laikų žemvaldžiai— feodalai, kurie priklausydavo stambesniems feodalams ir atlikdavo jiems įvairias prievolės.

Per Tatus puolam— čia „Tatrai“ vartojama aukštų kalnų prasme, nes keltas iš Lietuvos į Lenkiją per Tatus niekada nėjo.

Mangolus vejam— Vytautas kariavo su totoriais.

Juoda Čazarų jūra— Juodoji jūra; chazarai— klajokliai, kurie VII—VIII a. sukūrė galingą valstybę tarp Volgos žemupio ir Dniepro. Vėliau jie išnyko be pėdsakų.

Gūra— dūža.

Yra slėnys prie Kauno netoli— poetas užsimena apie savo pamėgtąją vietą, šlandien vadinamą Mickevičiaus slėniu.

Kęstučio sūnus— Vytautas.

Erdvilas— Mindaugo brolienas; pasak kai kurių kronikininkų— Naugarduko kunigalkštis XIII a. viduryje.

Rykai— indai.

Pranoko— pralenkė, viršijo.

Nuvertęs Algirdaitį — Jogaila buvo pasodinęs į Vilniaus sostą savo vietininku didžiojo Lietuvos kunigalkščio Algirdo sūnų Skirgallą, kurį Vytautas nuvertė ir pats ėmė valdyti Didžiąją Lietuvos kunigalkštystę.

Dyvinai — nuostabiai.

Lūšinė — lūšio kailio kepurė.

Ant žemaituko sutikęs ją — Lietuvoje garsėjo vietinės veislės žirgai, vadinami žemaitukais.

Prie Pereseko kapo — Peresekas yra Naugarduko priemiestis; pavadinimas baltarusių kalba aiškinamas kaip „daugelio kelių sankryža“. Gal būt, su šia vieta kadaise buvo siejama dabar jau užmiršta legenda apie kapą.

Pažas — viduramžiais bajoriškos kilmės jaunuolis, patarnaujantis kokiam kilmingam asmeniui.

Komtūras — Kryžiuočių ordino aukštas pareigūnas, karinis ir administracinis tam tikros apygardos viršininkas.

Konsulas — pareigūnas, skiriamas vienos valstybės į kurią nors kitos valstybės vietovę; ten jis atstovauja ir gina jį įgaliojusios valstybės ir jos piliečių reikalus.

Halštark — pavardė arba pravardė, reiškianti „Kietasprandis“.

Karšinciūs — senas žmogus, gyvenęs iš išimtinės, t. y. iš vaikų gaudanų užsirašytą išlaikymą; šiuo atveju — tik senas žmogus, senis, nes Rimvydas dar pajėgus ir ginklą valdyti.

Kariauna — seniau šis žodis buvo vartojamas kariuomenės prasme.

Sučiupe vokiečių liežuvį — paėmė į nelaisvę vokiečių ir išgavo iš jo žinių.

Kol su pabūklais knechtai — kryžiuočiai pirmą kartą panaudojo pabūklus Žalgirio mūšyje 1410 m.

Purpuras — raudona spalva, valdovų drabužių spalva.

Antveidis — priekinė šalmo dalis, kurią galima, jei reikia, pakelti arba nuleisti.

Nesusigodo — nesusiprato, nesusivokė.

Lankininkai — kariai, apsiginklavę lankais.

„Jėzus Marijal — hop, valio, į priekį!“ — vokiečių kovos šūkis.

Ir pergalės dievaičiui iš tiesų pasvert sunku svarstyklėmis jų bylą — senovės graikai tikėjo, kad karinius laimėjimus nulemia dievai, pasverdami svarstyklėmis priešininkų jėgas; kad senovės lietuviai būtų panašiai tikėję — žinių nėra.

Prie Rumšiškių sutikęs kietą uolą — Nemuno vagoje prie Rumšiškių, iki pastatant Kauno hidroelektrinę, buvo daug akmenų, kurie kliudė laivams plaukti.

Trakas — skynimas miške.

Ten, kur Perkūno šventykla iškilus — senovės lietuviai garbino griaustinio dievą Perkūną. A. Mickevičiaus laikais buvo manoma, kad lietuviai statydavo savo dievams šventoves, bet tai netiesa.

Ant laužo to, pritvirtintas balne, tarytum stabas vokiečiai sėdėjo — karo belaisvius, ypač vokiečius, lietuviai degindavo, aukodami dievams.

Juk ne su tokiom apeigom, garbe senolį tavo laidojo kadaise —

kaip ir daugelis senovės tautų, lietuviai dažnai degino mirusiųjų, ypač žymesniųjų žmonių, kūnus. Jie tikėjo, kad mirtis tesanti tik persikėlimas į kitą pasaulį, kur žmogus gyvenęs taip pat, kaip gyvenęs žemėje, ir ten jam reikalingi tie patys reikmenys, kuriuos čia, žemėje, naudojęs. Todėl, degindami žymesniųjų žmonių kūnus, dėdavo juos ant laužo gražiai aprengtus, su ginklais. Drauge ant laužo dėdavo medžioklinį ragą, užvesdavo skalikus, žirgus, užnešdavo prijaukintus, išmokytus sakalus, kuriuos lietuviai naudodavo medžioklėje ir labai brangindavo.

Stainios — arklidės.

Epilogas — baigiamasis literatūros veikalo skyrius, kurio rašytojas griebiasi, kai jam atrodo, kad kūrinio atomazga dar nepakankamai ryškiai išaiškino valzduojamus žmonių charakterius ir įvykius. Šį skyrių A. Mickevičius parašė iš dalies norėdamas paaiškinti visas priežastis, kurios paskatino Gražiną stoti Liutauro vleton, o iš dalies sekdamas kitų romantizmo epochos rašytojų pavyzdžiu — jis dėjosį spausdinąs ne savo, o svetimą kūrinį, atrastą rankrašty. Todėl šį baigiamąjį skyrių poetas pavadino letdėjo epilogu.

Lietuvės laukas — į šiaurę nuo Naugarduko yra Litovkos kaimas, o šalia jo — nemaža lyguma, vadinama Didžiuoju lauku; čia, gal būt, sugretinti abu šie vietovardžiai.

KONRADAS VALENRODAS

Bonaventūras ir Johana Zaleskiai — Ukrainos dvarininkai, su kuriais A. Mickevičius susipažino vykdamas į Odesą, o vėliau, Odesoje ir Maskvoje, ir arčiau susidraugavo.

Dovete adunque sapere... (ital.) — „Privalote žinoti, kad kovoti galima dvejopai... reikia būti lape ir liutu“. Šie žodžiai paimti iš Florencijos politinio veikėjo ir istoriko Makiavello (1469—1527) veikalo „II Principe“ („Kunigaikštis“).

Pratarmė

Letų — latvių.

Teutonų — kryžiuočių; lotyniškai jų ordinas vadinosi *Ordo Equitum Teutonincorum* (Teotonu, t. y. vokiečių riterių ordinas).

Didysis Naugardas — turtingas Rusijos valstybės prkilių miestas. *Algirdo ir Vytauto laikais* — 1345—1430 m.

Kaip kinai totorius grobikus — XIII amž. totoriai užvaldė kinus, bet greitai su jais susiliejo ir prisilėmė jų kultūrą.

Jogailaičiai — didžiojo Lietuvos kunigaikščio, vėliau Lenkijos karaliaus, Jogallos ainiai.

Šileris — Fridrichas Šileris (1759—1805), įžymus vokiečių poetas.

„Kas privalo atgyti dainoje...“ — šlomis Šilerio eilutėmis, kaip ir visa paskutine pratarmės pastraipa, pabrėžiančia, kad poema liečia išimtinai gilią senovę, poetas stengėsi nukreipti caro cenzūros dėmesį nuo kūrinio išsivaduojamųjų ir revoliucinių idėjų.

I ž a n g a

Jau šimtmetis baigė praeit — kryžiuočiai, 1283 m. galutinai pavergę prūsus, pradėjo karlauti su Lietuva, o poemos veiksmas vyksta 1391—1393 m.

Dievų paslaptingos šventovės — Mickevičiaus laikais buvo manoma, kad lietuviai statydavosi savo dievams šventoves.

Apžvelgia žemes Palemono — lietuvių žemes. A. Mickevičius, rašydamas apie Lietuvos praeitį, rėmėsi istoriku Strikovskiu, kuris yra patelkęs legendą, kaip Cezario laikais atvykęs į Lietuvą iš Romos Palemonas su kitais romėnais ir įkūręs Lietuvos valstybę.

Muškieta — senoviškas dagtimi uždegamas šautuvas.

Kur amžiais tiek broliškos santarvės rasta — poetas kalba apie prūsų ir lietuvių brolišką giminystę.

Gojus — nedidelis, gražus miškėlis.

Atsimenu du tokiu — užuomina į Alfo ir Aldonos meilę, kuri bus pavalzduota poemoje.

I

I š r i n k i m a s

Marienburgas — miestas-tvirtovė, kryžiuočių įkurtas 1274 m., buvo ordino sostinė nuo 1309 m.

Kapitula — ordino vyriausybės susirinkimas.

Didysis kryžius... didysis kardas — išoriniai didžiųjų kryžiuočių ordino magistrų valdžios ženklai.

Kastilija — provincija vidurinėj Ispanijoje. Ten vyko kovos su maurais.

Maurai — viduramžiais taip buvo vadinami arabai, kurie užvaldę vakarinę šiaurės Afrikos dalį, nukariavo ir Prėnų pusiasalį.

Otomanas — taip seniau buvo vadinami turkai.

Turnyras — viduramžiais riterių karinio miklumo ir jėgos rungtynės.

Kuklumas, neturtas ir vientulystė — ordino vienuolių įžadais; *vientulystė* — vienišas gyvenimas, vienatvė.

Aršiemis baronams — feodaliniai didžiūnai dažnai kovojo vieni su kitais.

Minstreliai-menestreliai — viduramžių keliaujantieji dainiai, mėlės dainų kūrėjai, išgarsėję Prancūzijoje, Anglijoje.

Pagrėbstai — komplimentai, t. y. pagyrimai, dažnai dirbtiniai, norint kam suteikti malonumo arba pataikauti.

Albanas — kaip nurodo autorius, istorinė asmenybė.

Blūdas — pakvaišimas, kliedėjimas.

Svetima kalba — kryžiuočiams svetima kalba.

Pakirdęs — atsipeikėjęs, atitokęs.

Talismanas — dailtas, kuris, prietaringų žmonių manymu, duoda laimę, pasisekimą; kalbėdamas apie nemirtingos sielos talismaną, poetas turi galvoje žmogaus žvilgsnio jėgą.

II

Mišparų — vakarinių pamaldų.

Sionas — kalnas Jeruzalėje, ant kurio buvo pastatyta garsioji Saliamono šventykla; šiuo atveju — bažnyčia, tikinčiųjų bendruomenė.

Vadovas — čia kalbama apie komturą, vadovaujantį didžiojo magistro rinkimams.

Arkikomtūras — pirmasis pareigūnas po didžiojo magistro.

Paežery — prie Marienburgo yra tik upė, o ne ežeras. Veikliausiai poetas Marienburgą buvo matęs sename paveiksle, kur plačiai išsiliejusi upė atrodė kaip ežeras.

Atskiduolė — atsiskyrėlė.

Kažkokia moteris pilin atvyko — anų laikų kronikose iš tikrųjų minima kažkokia mergina, kuri, atvykusi į Marienburgą, pareikalavo užmūryti ją atskiroje celėje ir ten baigė savo gyvenimą.

Klausykim balso, kuris mums drašneko... Juk Konradas — tai vardas Valenrodo... Jis mūsų mistras! — kryžiuočiai, būdami prietaringi, tikėjo įvaliomis pranašystėmis.

III

Teisių knygą pabučiavo — prisiekė.

Athutus — atsigavusi, sustiprėjusi.

Kiemionys — kaimiečiai, kaimuose gyvenantieji pavaldiniai.

Dabar stoka lietuviams sutarimo — 1380—1396 m. Lietuvoje vyko tarpusavio karas, ir tuo pačiu metu ją puolė išoriniai priešai.

Galingi chanai — Krymo totorių vadai.

Pats Vytautas mums lemia gerą klotį, atvykęs ordino globos ieškoti — čia kalbama apie Vytauto atvykimą į Marienburgą 1390 m., kai jis, susikivirčijęs su didžiuoju Lietuvos kunigalkščiu Jogalla, pas kryžiuočius ieškojo pagalbos; šią nesantalką kryžiuočiai rūpestingai kursė, norėdami susilpninti Lietuvos jėgas. Šiame epizode A. Mickevičius nukrypsta nuo istorinės tiesos, nes 1390 m. Valenrodas dar nebuvo ordino magistras. Jį išrinko magistru 1391 m.

Šventaragio pakalnė — dabartinė Gedimino alkštė Vilniuje; pagal senuosius lietuvių metraščius, čia būdavo deginami pirmieji didieji kunigalkščiai, o vėliau Gediminas čia įkūrė Žemąją pilį.

Mindaugo kalnas — kalva prie Naugarduko.

Alma — srūva.

Turklys — toks vabzdys.

Augyvė — motina.

Donis — davinys, tai, kas duodama.

Kaino mirtimi — savižudybe. Pagal biblijinį padavimą. Kalnas baigė savo gyvenimą savižudybe.

Marijos pilis — Marlenburgas, kryžiuočių sostinė.

Panūsi — panorėsi, užsigeisi.

*Triukšmingos minios riterių ir būrų iš tolimų kraštų maldin-
gai plaukia* — ordino prašomas, popiežius skelbdavo Vakaruose kry-
žiaus karus ir ordinulį į talką plaukdavo minios karių.

Sutremti — sutramdyti, sulaukyti, malšinti.

*Taip nelabasis iš gyvųjų tarpo išnyksta, ryto suskambėjus
varpui* — pagal senus liaudies prietarus, nelabasis nepakenčia pašven-
tintų varpų skambėjimo ir tuoj dingsta iš ten, kur jie girdimi.

IV

Puota

Šventė ordino globėjo — balandžio 23-ji, šv. Jurgio, kuris buvo
laikomas riterių ordinų globėju, diena.

Šimtas baltaskraisčių — šimtas kryžiuočių.

Rėda — tvarka, tvarkymas.

„*Mūs džiaugsmas dievuil!*“ — anų laikų ordino puotų šūkis.

Žemėj fino — apie kokią žemę čia kalbama — iš poemos teksto
neaišku.

Bardas — senovės keltų (Prancūzijos, Belgijos ir šiaurės Italijos se-
nųjų gyventojų) poetas ir dainininkas.

Trubadūras — keliaujantis viduramžių poetas ir dainininkas ple-
tų Prancūzijoje, Provanse.

Garona — upė Prancūzijos pietvakariuose.

Bočiai — protėviai.

Ir grimzta pats į dūmą neatvangią — kažką be pallovos gal-
voja.

Čiučenai — šnabzdai.

Mirties mergelė — lietuvių liaudis išsivalzdavo ligas, o ypač epi-
demines, mergelės pavidalu.

Sandora — santaika, sutarimas.

— *Kaip teismo dieną angelo trimitas...* — pagal biblijinius pada-
vimus, atėjus pasaulio galui, angelas trimitu prikelsiąs visus mirusius
stoti į paskutinį teismą.

Skanduoti — deklamuoti eilėraštį, pabrėžiant jo ritmą.

„*Vaidilos sakmėje*“ vertėjas, norėdamas pertelkti gilios senovės
kalbą, o taip pat sekdamas autoriumi, vartoja pasenusius lietuvių kalbos
žodžius ir lytis (archaizmus).

Kauno miesto pakalnėj tįso slėnis Perkūno — spėjama, kad poe-
tas, remdamasis padavimais, kalba apie šlandieninį Santakos slėnį,
esantį ten, kur Neris įteka į Nemuną.

Tuntas — būrys, pulkas.

Kodring — kodėl, dėl ko (*senesnė lietuvių k. lytis*).

Neig — nei (*senesnė lietuvių k. lytis*).

Nesang — nes (*senesnė lietuvių k. lytis*).

Todrin — todėl, dėl to (*senesnė lietuvių k. lytis*).

Valteriu aš vadinausi, — Alfo gi pavardę davė — Valteris fon Stadionas, vokiečių riteris, paimtas lietuvių nelaisvėn, vedė Kęstučio dukterį ir su ja slapta išvyko iš Lietuvos. A. Mickevičius suvedė jį su kita istorine asmenybe Konradu Valenrodu, į vieną asmenį ir sukūrė magistro Konrado Valenrodo — keršytojo paveikslą.

Vinrichas — Vinrichas fon Kniprode, dildysis magistras nuo 1351 iki 1382 m.

Tulkas — vertėjas.

Saviėpi — pas save (*senesnė lietuvių k. lytis*).

Jis dažnai mane vedės žaisti prie Nemuno kranto! — poetinis laisvumas, nes nuo Marlenburgo ligi Nemuno apie du šimtai kilometrų. Minimi vėliau Klaipėdos uostas ir Palanga nuo Marlenburgo dar toliau.

Tėvykščios — tėvynės, gimtojo krašto.

Neng — negu, kalp (*senesnė lietuvių k. lytis*).

Betaig — bet (*senesnė lietuvių k. lytis*).

Jamui — jam (*senesnė lietuvių k. lytis*).

Nešiosenos — apdarų nešiojimo, dėvėjimo būdas.

Į slėnį — čia kalbama apie gražųjį slėnį prie Kauno, dabar vadinamą Mickevičiaus slėniu.

Griaudžiantis ginklas — paraku užtaisomas šaunamasis ginklas.

Romansas — tam tikra lyrinio turinio dainelė.

Kauną apsupo aplinkui — kryžiuočiai Kauną buvo apsupę kelis kart — 1362, 1364 ir 1369 m.

Dieną dienop — diena į dieną (*senesnė lietuvių k. lytis*).

Griautuvai — mašinos sienoms daužyti (*tarantai*).

Naktį naktiep — naktis iš nakties (*senesnė lietuvių k. lytis*).

Karionė — karas, kova (*pasenęs lietuvių k. žodis*).

Tytveikas — daugybė, albė.

Nū — dabar.

Jeib — kad (*senesnė lietuvių k. lytis*).

Susigodojimas — susimąstymas.

Bemūdraus — bepuikaus, besididžiuos.

Rūdavos žiaurus mūšis — netoli Karaliaučiaus (šiandieninio Kaliningrado) teka Rūdavos upė, prie kurios 1370 m. lietuviai pralaimėjo kryžiuočiams, nors spėjo pasiimti didžiulį grobį ir padaryti priešams labai žymių nuostolių.

Kaukarai — kalvos, kauburliai.

Liekti — pasilieka.

Nūdalė — vargšė.

Pagrunda — grindinys.

Vangiai — tingiai, abuojai, nenoromis.

Pakriūtė — nugriuvęs status upės krantas, status šlaitas.

Mąstis — mintis, užmojis.

Pasmėlo — pamėlynavo.

Baladė — eiluoatas epinis fantastiško turinio kūrinėlis, pagrįstas liaudies padavimais.

Alpuhara — kalnuotos vietos pietų Granadoje. Žlugus Granadai, čia maurai slapstėsi nuo ispanų ir dar ilgai jiems priešinosi.

Grenada — Granada, pietų Ispanijos provincija su to paties pavadinimo miestu. Tai buvo paskutinė maurų tvirtovė Ispanijoje. Ji žlugo 1492 m., t. y. praėjus šimtui metų po tų įvykių, kurie vaizduojami „Konrade Valenrode“.

Almanzoras — Alpuharos gynėjas; nėra istorinis asmuo, bet jo vardas žinomas literatūroje. Almanzoru ispanai vadino vieną garsų maurų vadą, kuris turėjo arabišką pravardę Al-Mansur („dievo apdovanotas pergale“).

Minaretai — aukšti, laibi mahometonų šventyklų (mečečių) bokštai.

Vyčiai — raiti senovės karžygiai.

Kliautys — kliūtys.

Apsupas — skraistė, apsiaustas.

Giaurai — netikėliai; mahometonų vartojamas įželdžiamas pavadinimas kitatikiams, ypač katalikams.

Al ... manzor — Konradas, matyt, norėjo pasakyti „Albanai“, bet tuo pačiu metu atsiminė, kad jo esama persirengusio valdila, ir užbaigė visai kitaip.

V

Karas

Karas — kai kurių autorių nuomone, čia aprašytas vokiečių karo žygis prieš Lietuvą 1392—1393 m. Pats A. Mickevičius rašo, kad šio karo vaizdas nupieštas pagal istoriją.

Bulė — Romos popiežiaus raštas, nutarimas ar potvarkis, patvirtintas antspaudu, vadinamu bule; bulėmis labai dažnai buvo kviečiama į kovą prieš pagonis.

Grovas — grafas.

Raudonais kryžiais savo šarvus puošia — kryžiaus žygių dalyviai visuomet pasipuošdavo tokiais ženklais.

Kaip daugelio yra nurodyta, Konrado armijos likučių bėgimo vaizdas Mickevičiaus sukurtas veikiant atsiminimams apie Napoleono armijos traukimąsi iš Rusijos.

Pražuvo viskas — istoriškai teisinga, kad lietuvių karo žygis 1392—1393 m. pasibaigė visišku kryžiuočių sutriuškinimu.

Kometa — labai nežymios masės dangaus kūnas, atrodąs kaip ūkanota žvaigždė su vieno ar kelių ruožų pavidalo uodega.

Tribunolas renkasi rūstusis — viduramžiais, jei galingi feodalai darydavo sunkių nusikaltimų, kai paprastų teismo tribunolų (tribunolas — aukščiausioji teismo įstaiga) galia neįstengdavo jų sutramdyti, susidarė slapta brolija, kurios nariai, vieni kitų nepažindami, prisiekdavo bausti kaltuosius, neišskirdami nei savo bičiulių, nei giminių. Kai toks slaptasis tribunolas priimdavo mirties sprendimą, pasmerktajam pranešdavo apie tai, tris kartus sušukdami kur nors jam girdint: „Žūtis!“

Ruimas — erdvi patalpa, salė.

Iš šventosios žemės — iš Palestinos.

Erezija — tikėjimas, kuris nesutinka su viešpataujančios religijos pagrindiniais nuostatais (dogmomis), privalomais visiems tikintiesiems.

VI

Atsisveikinimas

Gožia — užstoja, dengia.

Meni tą statų akmenį didžiulį — poetas čia įpina savo paties atsiminimus apie akmenį, ir dabar tebesantį Kaune, Mickevičiaus slėnyje.

— *Šydras* — šydas, plonytė medžiaga veldui uždengti.

Ertmė — erdvė, tuštuma.

Goda — mintis, svajonė.

Kapelionas — taip vadinamas kunigas, kuris eina dvasininko ir tikybos mokytojo pareigas kariuomenėje, mokykloje.

Grobai — šonkauliai, kaulai.

Hidra — senovės graikų mitologijoje Heraklio nukautas daugiagalvis slibinas, kuriam, nukirtus vieną galvą, išaugdavo dvi naujos.

Samsonas — senovės žydų mitinis herojus, pasižymėjęs nepaprastu stiprumu. Mylimosios Dalilos išduotas, netekęs jėgų, jis pateko priešų nelaisvėn. Ten išvertė koloną, remiančią rūmus, kuriuose puotavo jo priešai, ir kartu su jais žuvo griuvėsiuose.

TURINYS

Gražina	5
Konradas Valenrodas	37
Paaiškinimai	89

Библиотека школьника
АДАМ МИЦКЕВИЧ
Гражина. Конрад Валленрод
На литовском языке

Издательство «Швнеса», Литовская ССР, Каунас

Redaktorius V. Bartusevičius
Meninė redaktorė D. Antinytė
Techn. redaktorė N. Balanoškienė
Korektorė M. Valantienė

Duota rinkti 1967.V.18. Pasirašyta spausdinti 1967.VIII.15.
Popierius 84×108¹/₃₂, 3,125 sp. Ink., 5,25 apsk. sp. Ink.,
5,36 leid. Ink. Tiražas 20 000 egz.
Leidykla „Šviesa“, Kaunas, Donelaičio 6. Leidinio Nr. 4864.

Spausdino Valst. V. Kapsuko-Mickevičiaus v. spaustuvė,
Kaunas, Lenino pr. 23. Užsak. Nr. 1144.

Кaina 23 кап.